

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

Műhelytanulmányok

80. szám

2008. november

Ludvig Zsuzsa

OROSZORSZÁG ÉS KÍNA: A PARTNERSÉG HATÁRAI

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

A tanulmány a 2007/2008 évi MeH-MTA együttműködési megállapodás alapján a
*Magyarország FÁK-stratégiája, különös tekintettel Oroszországra, Ukrajnára és
Kazahsztánra* című stratégiai kutatás keretében készült.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Ehrlich Éva
Hernádi András
Inotai András
Kiss Judit
Kovács Annamária

SZERKESZTŐ

Fóti Gábor

BEVEZETÉS

Kínában 2006-ban Oroszország-évet, Oroszországban 2007-ben Kína-évet tartottak. Ez utóbbit abból az alkalomból, hogy ebben az évben ünnepelték a stratégiai együttműködési nyilatkozat aláírásának tízéves évfordulóját. 2009-ben Kínában az orosz nyelv évét, 2010-ben Oroszországban pedig a kínaiét tervezik megrendezni. Mindeközben a világ növekvő aggodalommal figyeli a világ két „leg”-országának, a népessége alapján világelső, feltörekvő Kínának és a legjelentősebb területeket birtokló, újból nagyhatalmi szerepkörre igényt formáló Oroszországnak láthatóan erősödő szövetségét, a felek meghatározása szerinti „teljes körű” együttműködését, azaz „stratégiai partnerségét”. Mindkét ország világ-gazdasági és nemzetközi pozíciója erősödőben van, amit jól mutatnak a világelső valutatartalékok is.

A Kínával való orosz szövetkezés mikéntje és mélysége Európa számára sem közömbös. Jelenti-e a kapcsolatok erősödése Oroszországban az „eurázsiai” vonal előretörését, vagy netalán a nyugati világgal elhúzódó konfliktusok és újonnan kialakult konfrontálódás miatti Kelet felé orientálódást? Elfordulhat-e Oroszország Európától az ázsiai partnerségek, köztük a legjelentősebb kínai szövetség révén? Hol húzódnak meg e „stratégiai partnerség” határai?

Jelen tanulmány a fenti kérdésekre adandó válaszokhoz kíván hozzájárulni az orosz-kínai kapcsolatrendszer általános jellemzésével, annak legfontosabb vetületeinek bemutatásával. Miközben felsorolja és elemzi mindazon fejleményeket és eredményeket, amelyek valóban kiemelkedők a kétoldalú kapcsolatok elmúlt évtizedének legkülönbözőbb területein, rámutat a partnerség szinte minden ágán megmutatkozó korlátokra is. Lényegében azt a kérdést feszegeti, hogy meddig mehet el a partnerség építése, melyek azok a feszültségek, amelyek a kétoldalú szálak továbbfejlesztésében megálljt parancsolhatnak.

Előként a politikai kapcsolatok alakulását, az azokban megbúvó érdekeltségeket, s az azokat többé-kevésbé tükröző fontosabb hivatalos dokumentumokat vesszük górcső alá. Ezt követi a kapcsolatrendszer alappilérének számító gazdasági viszonyrendszer elemzése, külön figyelemmel a növekvő jelentőségű energetikai és a két országot hagyományosan összekötő hadiipari együttműködésre. Nem maradhatnak figyelmen kívül a társadalmi vetületek sem, közöttük is a meghatározó migrációs dilemmák. Ez utóbbiak különösen élesen vetődnek fel a határ menti régiókban, amelyek egyébként – normális körülmények között – a két ország közötti hídszerep betöltésére lennének hivattak. Végezetül, a bilaterális partnerséget nemzetközi összefüggésbe illesztve is bemutatjuk, kitérve többek között a sanghaji együttműködésre, Oroszország, valamint Kína (és India) mint BRIC-országok rövid jellemzésére.

1) POLITIKAI KAPCSOLATOK: KÖZÖS ALAPOK ÉS ÉRDEKELTSÉGEK *VERSUS* KONFLIKTUSFORRÁSOK

Oroszországban az elmúlt mintegy másfél évtizedben hol felerősödve, hol visszafogottabban zajlik a belső társadalmi vita az ország hovatartozásáról. Oroszország ugyanis sajátos földrajzi képződmény: eurázsiai állam. Egyesek számára egyértelmű az európai meghatározottság. Sokak szerint sem nem európai, sem nem ázsiai. Mások viszont az ázsiai fekvésből eredő lehetőségek mellett érvelnek. Az azonban valamennyi nézőpontból egyértelmű, hogy az ázsiai féltéken Oroszország legfontosabb szomszédja, s egyúttal partnere, Kína.

1.1. Az orosz–kínai kapcsolatok története a kilencvenes évekig

Az orosz (szovjet) külpolitika mindig is különös figyelmet szentelt Kínának. Speciálisak, de kezdetben kifejezetten jók voltak a politikai kapcsolatok a második világháborút követő időszakban, s a Szovjetunió elsőként ismerte el a polgárháborúban győztes kínai kommunista párt által 1949. október 1-én megalakított Kínai Népi Köztársaságot.¹ Az ötvenes évek kifejezett baráti közeledéssel teltek el. Mao 1949–1950 téli moszkvai látogatásával s a barátsági és kölcsönös segítségnyújtási megállapodás aláírásával létrejöttek a két ország kapcsolatrendszerének intézményi elemei, és megkezdődött a gazdasági együttműködés. Ennek egyik leglényegesebb eleme a szovjet segítségnyújtás és hitel volt a háború utáni helyreállítás céljából. A Szovjetunió 300 millió dollár értékű, kedvező kamatozású hitellel támogatta Kínát. Az évtized folyamán az orosz–kínai áruforgalom értéke megötszöröződött, és elérte a teljes külfölddel folytatott kínai árucseré 48 százalékát. A kereskedelem mellett a gazdasági kapcsolatok alappilléret jelentette a szovjet specialisták Kínában történő segítségnyújtása az ország ipari tervgazdasággá alakításában. Az ipari technológiai transzfer – a nukleáris technológiát is beleértve – az orosz támogatás lényeges formájává vált. Az évtized folyamán több mint 8000 műszaki tanácsadó utazott Kínába, miközben onnan a Szovjetunió vezetésével a szocialista országok mintegy 7000 főt fogadtak.² Azonban már a kapcsolatrendszer egészét tekintve kifejezetten jónak tekinthető ötvenes évekre is egyfajta „óvatos együttműködés” volt jellemző. Kínában gyakran figyeltek a Szovjetunió pártfogását, annak hosszú távú céljait keresve, s megkérdőjelezve a szovjet vezetői szerepet a

világ szocialista táborában. Kevesellték a kapott szovjet támogatást is. Mindezt tovább nehezítették a vezetők között kialakult személyes ellentétek. Az ötvenes éveket követően a két ország eltávolodott egymástól. Ennek ellenére a Kínával formálódó kapcsolatrendszer a hidegháború következő évtizedeiben is potenciális ütőkártyát jelentett Moszkva számára.

A politikai elhidegülés szinte teljes egészében visszavetette a gazdasági együttműködést is. 1960-ban Hruscsov beszüntette a támogatás folyósítását, és hazarendelte a kiküldött szakértőket is. Egy sor szovjet segítséggel megkezdett infrastrukturális beruházás maradt befejezetlenül. A két kommunista állam kapcsolata megromlott, a kínai vezetők megkérdőjelezték a kialakult határok jogosságát, s ekkor már egyértelműen tagadták a Szovjetunió vezető szerepét a kommunista országok sorában. A határok megrajzolása körüli feszültségek a határ két oldalának militarizálásához vezettek, s néhány katonai incidensre is sor került 1968–1969 folyamán. Bár a diplomáciai kapcsolatokat 1970-ben helyreállították, a kapcsolatok hűvösek maradtak, s gyakorlatilag nélkülözték a gazdasági szálakat egészen a nyolcvanas évek közepéig.

1.2. A közeledéstől a partnerségig

A hidegháború lezárultával és az oroszországi átalakulási folyamat kezdetével új korszak nyílt a két ország közös történelmében. Az új korszakot Gorbacsov 1989-es pekingi látogatása készítette elő. A politikai kapcsolatok fejlődésnek indultak, s kereskedelmi egyezményeket írtak alá, többek között orosz fegyvereladásokról is. Természetes módon, a Kínában már korábban, Oroszországban pedig a kilencvenes évek elején meginduló nagyszabású gazdasági átalakulás és kifelé nyitás közelebb hozta egymáshoz a két országot, és a kereskedelmi szálak – az alapvető politikai jellegű problémák elhárultával (pl. határkérdések) – viharos gyorsasággal épültek ki. A rendeződött kere-

¹ A kínai belső fordulat előtt Kína kifejezetten gyanakvással tekintett a bolsevik Oroszországra, olyannyira hogy még a szovjet piacra való exportálás is tiltva volt. (Lotspeich, 2006, p. 50.) Kína csak 1932-ben ismerte el a szovjet rezsimet.

² *Ibid.*, p. 51.

tek a kölcsönös tőkeáramlás megindulásához is alapot teremtettek. Az egyik legnagyobb változás azonban a kapcsolatrendszer jellegében következett be: azt immár egymás kölcsönös méltányolása és egyfajta pragmatista megközelítés jellemezte, szemben a korábbi évtizedek ideológiai és nemzetközi stratégiai összeütközéseivel. 1996-tól rendeznek éves gyakorisággal kormányfői találkozókat, amelyet a több tucat bizottság, albizottság és munkacsoport együttműködése egészít ki. A kapcsolatokban a kereskedelmi-gazdasági érdekek is egyre meghatározóbbá válnak.

Az orosz–kínai viszonyrendszerben azonban a kétezres évek hoztak igazi áttörést. 2001. július 16-án került sor a jó szomszédságról, a barátságról és az együttműködésről szóló kétoldalú megállapodás aláírására, s ennek bázisán a kapcsolatrendszert azóta „stratégiai partnerségként” jellemzik a felek. Állami és kormány szinten mintegy 400 egyezmény és megállapodás van érvényben, gyakorlatilag az együttműködés valamennyi lehetséges területét lefedve. 2005–2008-ra vonatkozóan külön közös cselekvési tervet fogadott el a két ország. A legmagasabb szintű találkozók rendszeresek, évente több alkalommal is sor kerül rájuk. Csak 2007-ben öt ilyen találkozót tartottak. 2007 márciusában a két ország közös nyilatkozatban foglalta össze a „stratégiai partnerség” első évtizedében elért eredményeket. Aktív a kapcsolat a két ország törvényhozó testületei között, de regionális szinten is. Több mint száz különböző szintű regionális együttműködési egyezmény van életben, s mintegy hetven oroszországi szubjektum tart kapcsolatot kínai provinciákkal. A kapcsolatrendszer diplomáciája minden tekintetben kiemelkedő, és a külvilág számára elgondolkodtató.

Mindebben fontos momentum, hogy számottevő mértékben módosultak Kína jelentőségének elemei Moszkva számára. Különösen lényeges szálakon találkozik a két ország érdekeltsége a kétezres években az orosz gazdaság s kapcsolódóan az orosz országöntudat megerősödésének idejében. A kétezres években már az a két ország szövetkezik, amelyek nemcsak hogy lélekszá-

muk és területük alapján világszinten is a legjelentősebbek közül valók, hanem amelyekben a gazdasági növekedés is nemzetközi mértékkel kiemelkedő, s amelyek akár a világgazdaság motorjainak is tekinthetők.

Mindkét részről ez a világgazdasági és általában vett nemzetközi szintű megerősödés járult hozzá ahhoz, hogy külpolitikai céljaik is nagyban találkozzanak, amennyiben Kína egyre inkább, Oroszország pedig újra világszintű politikai szerepet szán magának, miközben a nemzetközi környezet ezt egyelőre vonakodik megadni, jobbra csak regionális hatalomként ismerve el őket. Ez azonban, különösen Kína kapcsán, az utóbbi időkben egyre inkább oldódóban van. Európa és az Amerikai Egyesült Államok is növekvő aggodalommal tekint az egyre több tekintetben előretörő Kínára, miközben az orosz ambíciókkal való szembenézés sem kevés fejfájást okoz.

1997-ben Kína és Oroszország vezetői közös nyilatkozatot adtak ki „a többpólusú világról és az új nemzetközi rendről”. Ennek célja nemcsak az amerikai hegemon szerep megkérdőjelezése volt, hanem az új típusú kínai–orosz partnerség kibontakozásáról a külvilág felé szóló kinyilatkoztatás.

Az 1997-es nyilatkozatot követő orosz–kínai kapcsolatokat elemezve a kérdés nemzetközileg elismert szakértője Bobo Lo egészen odáig jut el, hogy kimondja „a Kínával való kapcsolatrendszer fejlődése a poszt-szovjet időszak kétségtelenül legnagyobb orosz külpolitikai sikere”.³ Ez a kapcsolatrendszer az első putyini évek Európa-orientáltsága ellenére tovább fejlődött, és elvezetett a jó szomszédságról, barátságról és együttműködésről szóló kétoldalú megállapodás 2001-es aláírásához. A Bobo Lo által sikertörténetként ábrázolt kapcsolatrendszer közös politikai, biztonsági és gazdasági érdekeken nyugszik. Ezek közül azonban az egyik legfontosabb, hogy mindkét ország egy olyan, a nemzeti szuverenitást tiszteletben tartó multipoláris világban érdekelt, amelyben az Amerikai Egyesült Államok mellett többek között az ő országaik is a kevés számú nagyhatalmak közé tar-

³ Lo (2004) p. 296.

toznak, s amelyek a legfontosabb nemzetközi jelentőségű döntéseket egyfajta „koncert-típusú” rendszerben hozzák meg.⁴

Az orosz–kínai kapcsolatok sajátossága tehát az elmúlt másfél évtizedben a folyamatosan mutatkozó erősödés. E tekintetben nem volt törés a jelcini és a putyini korszak között. De a Borisz Jelcin alatt megkötött hangzatos, ám tartalmában még szegényes stratégiai partnerség Vlagyimir Putyin elnöksége alatt „megvastagodott”, s további közeledést hozott. Ebben a folyamatban kisebb megtorpanást csak a 2001 szeptemberét követő feltűnően jó orosz–amerikai, s általában is a felmelegedő kapcsolatok hoztak Oroszország és a nyugati világ között.⁵

Oroszország számára ez az a kapcsolatrendszer, amely a leginkább tükrözi énképét s a világban játszott szerepét illető elképzeléseit. Mindamellet ez a párbeszéd egyfajta mérlegkiegyenlítő szerepet is játszik: az Oroszország–Nyugat, leginkább az orosz–amerikai, de gyakran az ezzel párhuzamosan jelentkező orosz–európai uniós párbeszéd elhidegülésének idején különösen felmelegednek az orosz–kínai kapcsolatok. A kétezres évek derekára kialakult, az átalakulási folyamat kezdete óta minden idők legműködőbb, legproblémásabb orosz–amerikai kapcsolatrendszerére éppenséggel Kína irányába terelgette Moszkvát. Ráadásul Kína – többek között – nyíltan támogatja Oroszországot a területén lévő terroristák és széparatisták elleni harcában.

A kapcsolatrendszernek azonban a kínai oldalon is értékes hozadéka van. Oroszország, amelyet az utóbbi években egyre inkább sújt a Nyugat demokráciadeficit-vádjá, nem támaszt másokkal szemben sem különösebb demokratikus igényeket, s Kínát is elfogadja olyannak amilyen, ráadásul a Kína számára fontos külpolitikai kérdésekben is kész mellé állni. Többek között Moszkva határozottan kiáll az „egy Kína” elve mellett, azaz Tajvan Kína elválaszthatatlan ré-

szé,⁶ s hangoztatja Kína területi integritásának szükségességét Tibet vonatkozásában is.

2) GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

Kína már néhány évtizede a világ legnagyobb gazdasági növekedést elérő országainak élcsoportjában foglal helyet, s az elmúlt harminc évben növekedésének üteme átlagosan 9-10 százalékos volt. Oroszország, ezzel szemben, a kilencvenes évek gazdasági mélyrepülését követően csak a kétezres évek legelején állt növekedési pályára; azóta viszont a GDP növekedési üteme itt is imponáns, az utóbbi években 7-8 százalék körüli. Mindkét ország világgazdasági szinten is kiemelkedő exportőr. Míg Kína 2001 óta tagja a Világkereskedelmi Szervezetnek, Oroszország, a világ jelentősebb gazdasági tényezőjeként immár egyedülként kívüláll. Mindenesetre e két gazdasági nagyhatalom, a világot fogyasztói cikkekkel ellátó Kína és az energiaexportőr Oroszország gazdasági-kereskedelmi kapcsolatainak alakulása világgazdasági szinten is izgalmas vizsgálódási terület. Mindkét ország külkereskedelmére jellemző a hatalmas és többnyire növekvő külkereskedelmi többlet, ami igen komoly gondot jelent legfontosabb külkereskedelmi partnereiknek, köztük az európai országoknak. Mindkét ország első számú kereskedelmi partnere az Európai Unió. Látszólag hasonló a beáramló működő tőke (FDI) világgazdasági szinten kimagasló aránya is, amely ugyan Oroszországban csak a legutóbbi néhány évben mutat erőteljes növekedést. Tekintettel az orosz vállalatok egyre jelentősebb tőkeexportőri tevékenységére, s a jelentős kínai tőkefelhalmozásra, elméletileg a kétoldalú tőkeáramlások fejlődése is perspektivikus. A gazdasági szálakon belül különleges szerep jut a nagy infrastruktúra-

⁴ *Ibid.*

⁵ Kuchins (2007).

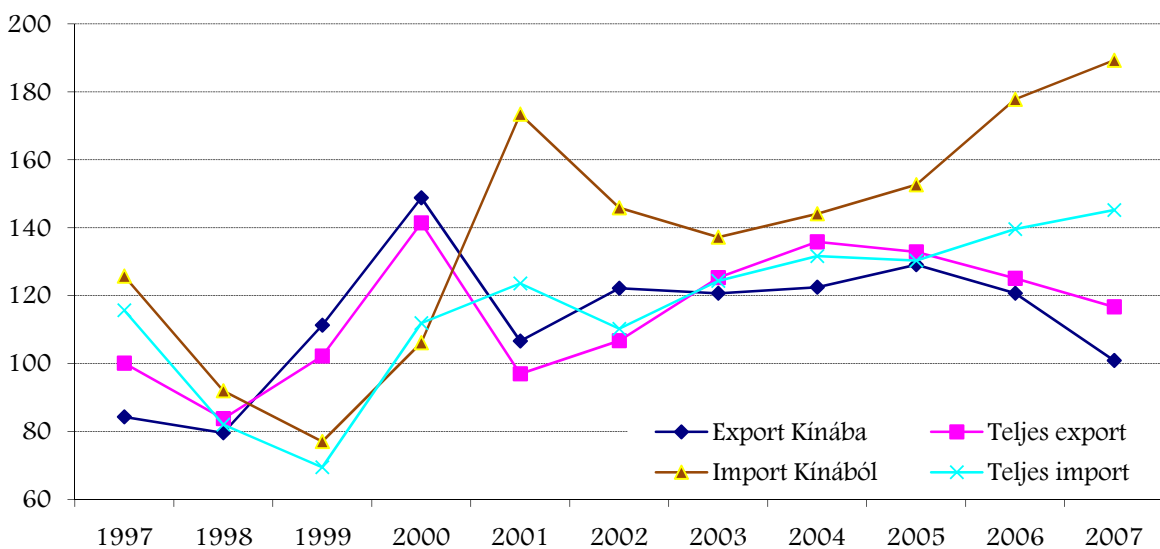
⁶ Kína ugyanakkor nem emel kifogást az ellen, hogy Moszkva Tajvannal nem hivatalos formában kereskedelmi-gazdasági, tudományos, kulturális stb. területeken kapcsolatokat ápoljon.

lis és energetikai projekteknek, valamint a hadiipari együttműködésnek.

A kétoldalú kereskedelem, a nyolcvanas évek igen alacsony szintjéről indulva, a politikai közeledést követően rövid idő alatt látványos emelkedést mutatott. Kezdetben a növekmény az orosz export oldalán jelentkezett erőteljesebben. 1994-ben különböző, de a mindkét oldalra jellemző központi intézkedések miatt visszaesés következett be az árucserében, azonban ez ideiglenesnek bi-

Jól jelzi azonban a kétoldalú kereskedelemben legújabban beállt fordulatot, hogy míg az elmúlt egy-másfél évtizedben Oroszország rendre aktívumot ért el Kínával szemben, ez a helyzet 2007-ben elsőként megfordult, s a kínai aktívum az előző évi közel hárommilliárd dolláros orosz aktívummal szemben meghaladta a 8,5 milliárd dollárt. A tendencia 2008 első felében folytatódott. Ekkor Kína a második legjelentősebb importforrásként már közel ötmilliárd

1. ábra
Oroszország külkereskedelme Kínával
(előző év = 100, folyó áron)

Forrás: Orosz Állami Statisztikai Szolgálat.

zonyult. Összességében 1993 és 2006 között a Kínába irányuló teljes orosz export és az innen érkező import több mint megötszöröződött.⁷ Igaz, a teljes periódust tekintve a Kínát célzó orosz kivitel dinamizmusa kissé alatta maradt az orosz átlagnak, azonban importoldalón a kínai reláció már felülmúlta azt. (1 és 2. táblázat) Nem kizárt, hogy a két ország közötti áruforgalom éves értéke a jövőben eléri a kitűzött célt: 2008-ra a 60 milliárd, 2020-ra pedig a 100 milliárd dollárt.

⁷ A hivatalos orosz statisztikákat használjuk az elemzésnél. A bázisévnek azért tekintjük 1993-at, mert az 1992-es adatokban még nem különültek el elég megbízhatóan a többi posztszovjet ország forgalmi adatai, s így az orosz adatok is meglehetősen pontatlanok.

dolláros aktívumot ért el Oroszországgal szemben, s a behozatali dinamika kiemelkedően magas – 173,8 százalékos – volt, a teljes orosz behozatal közel 50 százalékos növekedési ütemével szemben.⁸ Ezekkel az eredményekkel Kína – Németország és Hollandia után – már Oroszország harmadik legfontosabb kereskedelmi partnere a forgalom egészét nézve is! Jól jelzik az export-import forgalom aránymódosulásait a külkereskedelmi súlyok is. Kínára esett a kilencvenes évek derekán-végén az orosz kivittel 4-5 százaléka, amely részarány a kétezres évek eleji hat százalék fölötti arányokról 2007-re visszaesett 4,5 százalékos szintre.

⁸ Orosz exportoldalón 2008 első felében Kína csak a nyolcadik helyen állt, több európai ország és FÁK-állam mögött.

(3. táblázat) Ezzel párhuzamosan a 1997-ben még 2,4 százaléknyi kínai súly az orosz behozatalon belül 2007-re szinte töretlen dinamikával 12,2 százalékra nőtt. 2001-től kezdődően a kínai relációs import rendre számottevő mértékben meghaladta az átlagos orosz behozatali dinamikát. (Lásd a 2. táblázatot!) A Kínát célzó orosz kivitel dinamikája ugyanakkor 2004 óta már az orosz átlag alatti. Ebben minden bizonnyal jelentős szerepet játszik, hogy a kínai relációs orosz kivitelben – a növekedés ellenére – a szénhidrogének aránya jelentősen alatta marad az általános orosz exportban tapasztalhatónak. Ez azonban arra is figyelmeztet, hogy pusztán a kétoldalú kapcsolatrendszer alakulásából kiinduló megfontolásokból is érdeke, célja lehet Oroszországnak a Kínába irányuló energiaszállítások növelése. Bár világgazdasági szinten mindkét ország nettó áruexportőr, a bilaterális kereskedelmi kapcsolatrendszerben Kína egyértelműen kezd „felülkerekedni”, ami vélhetően aggasztja Moszkvát. Az új jelenség nem független az áruforgalom szerkezetében beállt változásoktól sem. A kereskedelmi aszimmetriára utal az a tény is, hogy Kína partnereinek sorában a teljes külkereskedelmi áruforgalmat tekintve 2007-ben Oroszország 2,2 százalékos részaránnyal csak a hetedik helyen állt, igaz ez az előző évhez képest javulás, s ezzel megelőzött olyan hagyományosan kiemelt partnereket is, mint Szingapúr, Malajzia vagy Hollandia. Az elmúlt közel két évtized egészére is igaz ugyanakkor, hogy míg Kína jelentősége az orosz külkereskedelemben egyre nőtt, fordított esetben Oroszország súlya a teljes kínai áruforgalomban – leginkább a kínai kivitelben – csökkent. Kínai statisztikák alapján Oroszország súlya az exportban a kétezres évek legelején egy százalék körül mozgott, helyezése pedig a 16-17. helyre csúszott le. Importoldalon viszont Oroszország többnyire az ötödik hely környékén állt.⁹ A kétezres években a gazdasági kapcsolatok is új erőre kaptak, s ennek köszönhető Oroszország újbóli relative előkelő helyezése.

Sajnálatos módon a két ország közötti tőkeáramlásról, közöttük a közvetlen befektetésekről (FDI) nem állnak rendelkezésünkre a folyamatok nyomon követését lehetővé tevő statisztikák.¹⁰ Oroszország többnyire csak a tíz legnagyobb befektető országról közöl statisztikákat, s ezek között Kína nem található. Hasonló a helyzet a kifelé áramló orosz tőkével kapcsolatban is. Az mindenestre valószínűsíthető, hogy az orosz befektetések aránya a teljes kínai FDI-állományon belül marginális, tekintettel Kína igen vonzó piaci voltára, amely a világ minden tájáról igen jelentős befektetéseket generál. Hasonlóképpen – minden bizonnyal – Oroszországban sem játszanak kiemelkedő szerepet a kínai vállalatok.

Újdonságként 2008-ban az Orosz Központi Bank honlapján publikussá váltak a 2007. évi kifelé irányuló (orosz) közvetlen tőkebefektetések (OFDI), országokénti bontásban a nem banki szférára vonatkozóan. A közölt egyenleg adatok alapján a Kínát célzó orosz vállalati forrásból eszközölt OFDI értéke elenyésző, 2007-ben mindössze 48 millió dollárt tett ki, szemben az azévi teljes 46 milliárd dollárt meghaladó összeggel. Ugyancsak nyilvánosak a 2007-es nem banki szektor által felvett kölcsönök országadatai. Ezekben Kína – alig 0,1 százalékos részarányával – szintén nem játszik jelentős szerepet. Érdekes módon a bankszektor külföldi eszközeinek és forrásainak szaldóját közlő táblázat alapján Kína a bankszektor hitelezésében már komoly tényezőnek számít. 2008. áprilisi adatok szerint 9,4 százalékos súllyal negyedikként szerepel. Közel kilencszázalékos volt a kínai részarány már 2007 végén is. Úgy tűnik

¹⁰ Néhány évre, időszakra vonatkozóan különböző szerzők szolgáltatnak némi információt a kétoldalú FDI-áramlások nagyságáról. Akaha (idézi Lotspeich 2006) szerint 1988 és 1994 között az oroszországi Távol-Keleten mintegy 880 vállalat működött kínai részvétellel, átlagosan 50 ezer dollár értékben. A későbbiekben 2003. első félévi adatok állnak rendelkezésre. Li (idézi Lotspeich 2006) ebben az időszakban arról számol be, hogy az orosz befektetők 1471 befektetésben mintegy 329 millió dollárnyi összeget vittek ki Kínába, míg kínai oldalról Oroszországba 503 projekt keretén belül kb. 350 millió dollár tőke érkezett. Ez mindenképpen jelentős fellendülést jelez a kilencvenes évek elejéhez képest.

⁹ Lotspeich (2006) p. 62.

tehát, hogy a vállalati kapcsolatokban egyelőre az áruforgalom dominál, miközben a bankszektorban egyre erőteljesebben kezd megjelenni Kína, mint hitelező. Ez azonban már kapcsolódhat akár a kereskedelmi ügyletek hitelezéséhez is.

Az mindenesetre várható, hogy az orosz gazdaság talpra állásával és megerősödésével párhuzamosan a közvetlen befektetések is fellendülnek, mégpedig kölcsönösen. Valószínűsíthető, hogy a kínai eredetű FDI Oroszországban is jelentős mértékben a kereskedelem elősegítését célozza. Ez már a kilencvenes évek elején is így volt.¹¹ Ezzel összefüggésben a kétoldalú FDI-áramlás egyelőre vélhetően a határmenti régiókban koncentrálódik, de az itt még igen erős Kína-fóbia természetesen gátolja a kínai tőkebeáramlást. A kínai energetikai vállalatok azonban, a világ más energetikai cégeihez hasonlóan, érdeklődnek az orosz energiaszektorbeli befektetési lehetőségek iránt. A szektorban pozícióit erősítő Moszkva azonban velük szemben is tartózkodó. Néhány évvel ezelőtt nem nyerhetett az orosz Szlavnyeftre kiírt tenderen még kedvező ajánlatával sem a kínai China National Petroleum Corporation, az előzőleg elvileg megszerzett orosz elnöki támogatás dacára.

2.1. Az orosz–kínai kereskedelem szerkezete

A kínai–orosz kapcsolatokban a hangsúly a korábbi katonairól-politikairól egyre inkább a hadiipari-gazdasági és a tisztán gazdasági dimenzióra kerül át. A gazdasági szálak egyelőre elsősorban kereskedelmet jelentenek. Kínának különösen fontos az orosz fegyverekhez és szénhidrogénhez jutás, s az

¹¹ Lotspeich (2006) p. 68. Az évezred elején – 2001-es adatok szerint – orosz tőke elsősorban a kínai atomenergia-iparban, személygépkocsi-összeszerelésben és -javításban, mezőgazdasággépgyártásban, valamint a vegyi és az építőanyagiparban volt jelen. Ugyanekkor a kínai befektetések elsősorban a kereskedelmet, a mikroelektronikát, a háztartási elektronikát, a vendéglátást és a mezőgazdaságot célozták. Cheng (2004) p. 497.

egyre bővülő orosz piacon való térnyerés, míg Oroszország számára a Nyugattal való egyensúly (mint politikai motiváció) megtalálása mellett Kína jelentőségét elsősorban óriási piaca adja. Kína ugyan leginkább az orosz fegyverexport és potenciális energiaexport szempontjából kiemelt súlyú partner,¹² azonban amiatt is fontos Oroszország számára, mert ezen a piacon szélesebb skálán s az általános orosz kiviteli szerkezetnél kedvezőbb struktúrában tud megjelenni. Ez utóbbiban nem kis szerep jut a Moszkva számára különösen érzékeny területnek számító gépipari ágazatnak, amely területen Oroszország a nyugati piacokról gyakorlatilag kiszorult. Míg például a teljes FÁK-on kívüli orosz kivitelben a gépek, berendezések, közlekedési eszközök összsúlya alig néhány százaléknyi, a Kínába irányuló szállításokban – 2006-os adatok szerint – meghaladta a 12 százalékot. Ezen belül különösen nagy értékben szállított Oroszország hajókat Kínába. Az orosz fa- és papíripari szállítások magas – 14 százalék fölötti – részaránya a kínai relációs kivitelben nem véletlen: Kína a világ legnagyobb nyomtatott sajtótermékpiacával rendelkezik. Az orosz kivitelben jelentős árucsoportot képeznek továbbá a vegyipari termékek, köztük is a műtrágya. Bár elért aránya szerint jelentős kiviteli árucsoportként jelenik meg a vas és acél is, a 6,7 százalékos kínai forgalmi arány alatta marad az orosz kivitelben átlagosan megfigyelhető mértéknek. (4. táblázat)

Kínai oldalon a kivitel szerkezete lényegesen kedvezőbb és diverzifikáltabb. Míg Kína korábban a világot elsősorban textilárukkal, játékokkal és egyéb, alacsony technológiával előállítható termékkel árasztotta el, az utóbbi néhány évben a kifejezetten magas technológiát igénylő ágazatok növekedési üteme is megközelítette a 30 százalékot, s mindez látványosan jelentkezik a kínai kivitel struktúrájában is. Bár a kifejezetten *high tech* termékek aránya az orosz piacot célzó kínai szállításokban még alatta marad

¹² A kétoldalú – és az orosz – kereskedelemben általában kiemelt jelentőségű fegyver- és energiakereskedelemmel külön alfejezetben foglalkozunk. A szénhidrogének a Kínát célzó orosz kivitel növekvő súlyú árucsoportját adják.

a kínai átlagnak, a kínai kivitel szerkezetének javulása az orosz relációban is megfigyelhető. 2006-ban a különböző gépipari termékek már meghaladták az Oroszországot célzó szállítások felét, miközben a textil- és ruházati jellegű áruk aránya hat százalék körül mozgott. (4. táblázat) Magas, hat százalék fölötti a kínai lábbelik aránya is az orosz piacra vitt termékek között. A kétezres évek legelején azonban még mind a ruházati és textiltermékek, mind pedig a lábbelik vagy a bőrtermékek a kínai orosz relációs export legjelentősebb tételeit adták, s együtt megközelítették a teljes export 60 százalékát!

A kétoldalú áruforgalomban ma már egyik oldalon sem különösebben jelentős az agrár- és élelmiszer-kivitel. Oroszország elsősorban halat exportál Kínába, míg onnan különböző élelmezési célú növényeket (gyümölcsöket és zöldségeket) vásárol. Azonban korábban a hal a Kínát célzó orosz kivitel egyik fő terméke volt! Hasonlóképpen jelentősen veszített fontosságából és súlyából a kínai exporton belül az orosz piacra vitt hús és feldolgozott élelmiszerek árucsoportja is, amely még a kilencvenes évek első éveiben a kivitel közel egyötödére rúgott.

Érdekesség, hogy az orosz–kínai kapcsolatépítésben kiemelkedő két korszak, az ötvenes évek és a kilencvenes-kétezres évek időszakának külkereskedelmi szerkezetében alapvető fordulat állt be, a szerepek teljes egészében felcserélődtek. Míg az ötvenes években Kína elsősorban különböző stratégiai anyagokkal – színesfémekkel, gumival, valamint mezőgazdasági termékekkel – látta el a Szovjetuniót, s onnan fejlett technológiával, felszereléssel és szakértőkkel ellátott komplett termelési egységeket szerzett be, mára a helyzet épp az ellenkező, Kína szállít fejlett technológiák alkalmazásával készült gépeket az orosz piacra. A két ország mára kialakult exportprofilja számos tekintetben komplementer jellegű, ami a kereskedelem további fejlődési lehetőségét is jelenti egyben, feltéve hogy Oroszország elfogadja az új helyzetet, a kétoldalú forgalomban erősödő kínai aktívumot. Ugyanakkor az erősödő komplementer jelleg újabbán azt az Oroszország számára kedvezőtlen tény is jelenti,

hogy az orosz export szerkezete a kínai relációban is egyre inkább hasonul a „távol-külfölddel” való forgalomban általában is megfigyelhető struktúrával.

Az utóbbi években azonban már nemcsak a kínai kereskedelmi fölény s az ebből eredő mérlegproblémák, valamint az orosz piac kínai árukkal való elárasztásától s nyomában az orosz iparra gyakorolt kedvezőtlen hatásoktól való félelem vagy általában Kínának a világgazdaságban elfoglalt előkelőbb helyezése zavarják Oroszországot, hanem a hatalmas kínai gazdasági növekedéssel párhuzamosan jelentkező óriási környezetrombolásból fakadó, Oroszországra nézve közvetlen fenyegetést jelentő ökológiai károk is.¹³

3) HADIIPARI EGYÜTTMŰKÖDÉS, FEGYVERKERESKEDELEM

Bár a hadiipar jelentősége a két ország gazdaságában eltérő, a hadiipar területén való együttműködés az orosz–kínai kapcsolatok klasszikus területe.¹⁴ Már az ötvenes években is Moszkva volt Peking egyik fő fegyverszállítója. A hatvanas évektől azonban – a kapcsolatrendszer egészéhez hasonlóan – a szovjet hadiszállításokban is törés, nagyságrendi visszaesés következett be. A szovjet birodalom felbomlása előtti években a hadiipari együttműködést újra lehetővé tette a magas szintű politikai közeledés, s az 1989-es gorbacsovi látogatást követően a fegyverexport újra fellendült.¹⁵ Jelentős szerepet játszott az orosz szállítások dominanciájának kialakulásában és tartós megmaradásában az 1989-es Tiananmen téri eseményeket követően Kína irányában bevezetett

¹³ Shlapentokh (2007) p. 16.

¹⁴ A kínai katonai doktrína alapvetően honvédő jellegű. Figyelemreméltó azonban, hogy a kínai katonai költségvetés is növekedést mutat, 2007-ben 17,8 százalékos növekedéssel már elérte a 45 milliárd dollárt. Ez az összeg valamivel kisebb a GDP 1,5 százalékánál.

¹⁵ Lotspeich (2006).

nyugati fegyverembargó is. Gyakorlatilag a posztszovjet térségre szűkült a potenciális szállítóországok köre. Részben ebből, részben pedig a fokozatosan épülő partnerségből fakad, hogy például az 1992 és 2007 közötti időszak egészét nézve Oroszország részesedése (összesen közel 26 milliárd dollár értékű szállítással) a teljes kínai fegyverimporton belül meghaladta a 90 százalékot.¹⁶ (5. táblázat) Kína valójában rá is kényszerült, hogy a fegyverarzenáljára vonatkozó – mennyiségi és minőségi – fejlesztési elképzeléseit az orosz import révén valósítsa meg. Az orosz szállítások ráadásul nemzetközi mércével nézve kedvező árúak is voltak.¹⁷

A külkereskedelmi kapcsolatokon belül a fegyverexport általában több szempontból is különleges helyzetű. Egyrészt annak alakulását jelentős mértékben befolyásolják a politikai kapcsolatok: a fegyverüzletek többnyire a legfelsőbb politikai szinten kötnek. Másrészt azonban a fegyver olyan szempontból is speciális áru, hogy egy-egy nagyszabású ügylet létrejöttére nemigen hatnak ki a szállítási költségek, mivel azok elenyészők az áru értékéhez képest. A megrendelést egyéb – például fejlett haditechnológia megszerzésére való törekvései – szempontok alakítják. Ennek a ténynek a kínai–orosz fegyverkereskedelemben sajátos jelentősége van, mivel az általános orosz–kínai áruforgalom fellendülését még ma is akadályozzák az infrastruktúra kiépítetlenségével párhuzamosan jelentkező magas szállítási kiadások. Ugyanis az orosz–kínai kereskedelemben nemcsak a közeli vagy éppenséggel határos régiók játszanak meghatározó szerepet, hanem a távoli, európai területeken található orosz régiók is. Ezekben a távolról kötött üzletekben azonban általában fontos mérlegelési szempontot jelentenek a szállítással felmerülő költségek, amelyek a két határos, de hatalmas ország esetében igen

tetemesek. Ezen megfontolások alól a fegyverkereskedelem kivételt képez.

A hadiszállítások azonban nemcsak Kína oldaláról, hanem Oroszországból nézve is kiemelkedő jelentőségűek. Kína azon kevés ország közé tartozik, ahová Oroszország 1992-től kezdve 2007-ig minden évben szállított fegyvert.¹⁸ (6. táblázat) Ráadásul Kína 1999-től egészen 2007-ig (2003 kivételével) az orosz fegyver kivitel legjelentősebb célországa, részesedése ebben az időszakban 36 és 56 százalék között mozgott, és csak 2007-ben esett kis mértékben 30 százalék alá. Hasonlóan magas a hadiipari kivitel aránya a teljes Kínát célzó orosz szállításokban is; a kilencvenes években például a teljes orosz export durván egyötödével ért fel.¹⁹ A kilencvenes évek első felének kaotikus éveiben különösen nagy jelentőségű volt Oroszország számára a kínai (valamint az indiai és arab) fegyverpiac. A fegyver kivitel ezekben a szűkös időkben oly nagyon szükséges bevételekhez juttatta az orosz államot.

A hadiipari együttműködés azonban a látványos statisztikák ellenére szintén nem problémamentes terület. Egyes elemzők rámutatnak, hogy Oroszország hagyományos fegyver kivitele soha nem tartalmazott olyan elemeket, amelyek direkt katonai fenyegetettséget jelenthettek volna Oroszországra nézve. A feszültségek sorába tartozik az a tény is, hogy Kína annak érdekében, hogy megszerezzen egy teljes harcirepülőgépgyártási technológiát, még azt az eszközt is bevetette a kilencvenes évek elején, hogy késleltette a fizetést a megvásárolt elemekért. Ráadásul a fizetés kétharmadát barter szállításokban vállalta. Jellemző az is, hogy míg a legkorszerűbb harci repülőgépeket Moszkva kész volt például Indiának szállítani, ezeket Kínától megtagadta.²⁰ Vélhetően a közvetlen katonai fenyegetettség túlmenően ebben a magatartásban nem kis szere-

¹⁶ A SIPRI adatbázisa szerint az embargó ellenére jó néhány nyugati ország is szállított fegyvereket Kínába.

¹⁷ Ukrajna is mindvégig exportált hadi célú termékeket Kínába, azonban jóval kisebb értékben, részaránya a fenti időszakban 2,1 százalékos volt.

¹⁸ Ilyen ország továbbá India, Irán és Észak-Korea.

¹⁹ Bár a fegyverkereskedelem adatait a hagyományos külkereskedelmi statisztikák sem kínai sem orosz oldalon nem tartalmazzák, Lotspeich becsléseket végzett a kilencvenes évek kínai–orosz kereskedelmében a hadijellegű áruforgalom kimutatására. (Lotspeich, 2006, p. 67.)

²⁰ Cheng (2004) p. 494.

pet játszik az, hogy Moszkvát egyre jobban irritálja az az általános kínai magatartás, amely a más országok, gyártók termékeinek arcátlan másolásában jelentkezik, s igencsak érinti a Kínát célzó legfejlettebb technológiát igénylő orosz fegyverszállításokat is. Egyes elemzők szerint a kínai–orosz nagy fegyver-eladási megállapodásokban immár lefelé ívelő tendencia kezd kirajzolódni. Nem kizárt, hogy a visszafogott orosz szállítási készség jelentkezik már a 2007-re vonatkozó orosz fegyver-eladási statisztikákban is. A kínai fegyverkoppintás azonban korántsem új keletű jelenség. Oroszország már az ötvenes években is óvatosan bánt a legfejlettebb technológiák átadásával, részben gazdasági okokból, részben – természetesen – politikai megfontolásokból.

4) ENERGETIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A megvastagodott, megerősödött kínai–orosz partnerség egyre fontosabb pillérét alkotja az energetikai együttműködés. Ez az a terület – a fegyverszállítások mellett –, amelyet a nyugati világ, s elsősorban Európa növekvő aggodalommal követ nyomon. A Nyugat és Oroszország közötti kapcsolatok megromlásának idején – s jelenleg is ilyen időket élünk – Moszkva előszeretettel emlegeti eurázsiaiságát, s az Ázsia felé, ezen belül történetesen a kínai kapcsolat felé fordulást. Ilyen típusú „fenyegetés” érte Európát az elmúlt években az energiaszállítások vonatkozásában is. Habár a keleti, főként a Kínát célzó szénhidrogén-szállítások valóban perspektivikusak, miközben az orosz készletek és kitermelési kapacitások is végesek, tekintettel a szektor hatalmas beruházás- s ezek időigényére, egy ilyen fajta energetikai fordulatra aligha lehet számítani. Mindazonáltal tisztában kell lennünk azzal is, hogy a kínai–orosz (japán–orosz stb.) energetikai szálak valóban erősödést mutatnak. A „stratégiai partnerség” 2001-es megszületése óta a kétoldalú kérdések között fontos napirendi pont az energetikai együttműkö-

dés. 2006 márciusában Putyin elnök kínai látogatása során, többek között, energetikai tárgyú egyezményeket írtak alá, például a Gazprom Kína felé történő szállításairól vagy a kínai és orosz olajcégek közötti együttműködésről. A keleti irányban tervezett olajvezeték első szakaszát várhatóan 2009-ig lerakják, s mindaddig, amíg a második szakasz is elkészül, vasúton tervezik az olajat továbbszállítani, egészen a tengerpartig. A nagyszabású olajvezeték-építési tervek mellett azonban jelentős földgázszállításokról is szó van, igaz vezetékek híján egyelőre csak potenciálisan.

Előtérbe került az oroszországi szénhidrogén-kitermelésbe történő kínai befektetések lehetősége is, bár a külföldi tőkével szembeni ódzkodó orosz magatartás az erősödő partnerség ellenére Kínát is érinti. Azt is hozzá kell tennünk, hogy a kínai vállalatok a pénzükön kívül egyebet, például az Oroszországban égetően szükséges fejlett technológiát nem tudnak az orosz kitermelőiparba hozni. E tekintetben tehát nyugat-európai versenytársaik előnyt élveznek velük szemben!

A Kínát célzó orosz olaj- és olajtermék-szállítások dinamikája azonban mindenképpen impozáns. Kína, amely az ezredforduló előtt még nem szerepelt az orosz kőolajat vásárló országok listáján, 2004-ben már mintegy háromszázalékos részesedésével a kilencedik helyen állt. 2006-ban az ötödik helyre lépett elő 4,8 százalékos részesedéssel, maga mögé utasítva például Ukrajnát, Finnországot vagy Litvániát, az orosz olaj-export tradicionális piacait. A mobilabb kőolajtermékek esetében Kína már 1999-ben bekerült az első tíz legnagyobb vásárló közé, 2004-re pedig – hét százalék fölötti részarányával – helyezése a negyedikre kúszott fel. Igaz 2006-ban már újra csak a nyolcadik, az abszolút és relatív visszaesés azonban minden bizonnyal a fokozottabb nyersolaj-vásárlásaival magyarázható. (7. és 8. táblázat) Az orosz energetika „keleti vektora” tehát a Kínát célzó szállításoknak köszönhetően már ma sem elhanyagolható!

Az egyre bővülő kínai szénhidrogén-beszerzések ügye azonban konfliktusokkal is terheli a kétoldalú kapcsolatrendszer: Kína

és Oroszország versenytársai egymásnak a közép-ázsiai gázért és olajért vívott küzdelemben s a kapcsolódó geopolitikai játszmaiban is. Míg Kínának egyre emelkedő belső szükségletei miatt, Oroszországnak növekvő szállítási vállalásai teljesíthetősége érdekében van szüksége a közép-ázsiai erőforrásokra. A 2001-es kínai–oroszi megállapodás szerint 2010-től 600 ezer hordó/nap szintet fognak az orosz olajszállítások elérni. Kína azonban nemcsak Oroszországgal, hanem például az egyelőre még olcsóbban szállító Kazahsztánnal és Türkmenisztánnal is építi az energetikai kapcsolatot, nem is eredménytelenül. Kína és Kazahsztán között már megépült egy olajvezeték, amelyen 2006 közepén kezdődött a szállítás, és a felek már az eddig mintegy ezer kilométeres vezeték meghosszabbításáról is megegyeztek.²¹ A földgáz tekintetében a Türkmenisztánból tervbe vett vezeték is kezd konkrét formát ölteni. Nem kizárt, hogy 2009-ben valóban megkezdődnek a türkmén szállítások a Kína felé lefektetendő vezetéken. Egyes energetikai szakértői vélemények szerint, amennyiben ez valóban bekövetkezik, miközben a Nyugat-Szibériából Kína felé tervezett vezeték ügyében nem történik lényeges előrelépés, a második projekt akár értelmét is vesztheti, legalábbis egyelőre, mivel Kínának az elkövetkező évtizedben nem lesz szüksége két különböző, egyenként 30 milliárd köbméter kapacitású vezetékre.²² Kínának ugyanis jelentős belső készletei is vannak. Más források viszont az oroszországi szállításokkal is komolyabban számolnak, az eredeti tervek, a vonatkozó 2007-es megállapodás szerint ugyanis már 2011-ben megindulnának az orosz gázszállítások Kínába. A Dél-Koreát és Kínát célzó orosz gázszállítások megvalósíthatósági tanulmánya már elkészült; emellett azonban Szahalinból is kaphat elméletileg Kína orosz földgázt. A kínai Sinopec cég érdeklődését fejezte ki a Szahalin 2 projekt iránt.²³

A versengés azonban nemcsak a vezeték-projektek szintjén zajlik, hanem közvetlen

módon a kitermelt mennyiségért is. Oroszország, illetve az orosz gázóriás Gazprom előszeretettel köti le a posztszovjet energia-termelő országok kapacitásait hosszú távú felvásárlási megállapodásokkal. Újabban az ily módon megszerzett földgázért már magasabb árat is hajlandó fizetni. Bár ez a magatartása elsősorban Európa ellen s a nyugati piacok fölötti befolyásának megtartására irányul, érintheti Kína lehetőségeit is.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy versengés alakult ki Kína és Japán között is az orosz nyersanyagkincsért. Az Oroszországban keleti irányban épülő vezeték a néhány éve kötött orosz–japán energetikai partnerség szellemében jelentős mennyiségű olajjal látja majd el a szigetországot, de a csendes-óceáni térség más államait is.²⁴ Saját erőforrásainak egyre fokozódó elégtelensége miatt az Amerikai Egyesült Államok számára szintén növekvő jelentőségűvé válhatnak az orosz szállítások. A tengerpartra kijutó orosz olaj ugyanis már több irányban is mozgatható lesz. Ezt a tervezett hatalmas kapacitású terminálok is elősegítik majd. Az orosz olajipar a Lukoil révén már ma is jelen van az amerikai piacon. Primakov volt külügyminiszter és kormányfő szerint azonban érdemes cél lehet – akár még a gáz esetében is – az Amerikai Egyesült Államok piacára történő szállítás.²⁵

5) TÁRSADALMI DILEMMÁK: DEMOGRÁFIA ÉS MIGRÁCIÓ

Természetesen a hivatalos orosz politikai kurzus mellett Oroszországban is számos Kína-kép élt és él egymás mellett. Az elmúlt mintegy másfél évtized folyamán az elit különböző rétegei más és más szerepet szántak Kínának. Egyesek számára a kínai gazdasági

²¹ Weiner (2008) p. 145.

²² Milov (2008) p. 5.

²³ Lotspeich (2006) p. 67.

²⁴ Nyugat-Európában már néhány éve aggodalommal tekintenek ezekre a potenciális és alakulóban lévő új – orosz–kínai, orosz–japán, orosz–indiai – energetikai partnerségekre, amelyekben az európai szénhidrogén-ellátást fenyegető tényezőt látnak.

²⁵ Primakov (2005) p. 175.

siker akár követendő modellként tűnt fel, míg mások egyértelműen elutasították ezt a gondolkodást, mondván ez a modell Oroszország számára nem megfelelő, ráadásul antidemokratikus. Ennek megfelelően más és más megközelítésben látták az orosz–kínai kapcsolatokat is. Az egyik csoport a Kínával való együttműködésben kereste a Nyugat ellensúlyát, mások úgy vélték, Oroszországnak a világ nagyhatalmai közötti egyensúlyozó szerepre kell vállalkoznia, míg egy harmadik álláspont – leginkább a nyugatbarát radikális reformerek csoportja – szerint Kína ereje fenyegetést jelent Oroszországra. A legtávoltartóbb hozzáállás azonban a szélsőséges nacionalistákra volt jellemző, akik szemében Kína túlzott mértékben „elnyugatosodott”.²⁶ A kínai partnerség támogatói azonban gyakran azok közül kerülnek ki, akik méltányolják a kínai gazdasági eredményeket.

Összességében Kína megítélése még ma is igen eltérő, s a xenofóbia mind a mai napig erőteljesen jelen van az orosz társadalomban. A Kínához való társadalmi viszonyulást leginkább az ambivalens jelzővel lehet leírni. Ezt az érzést igen tömören és találóan foglalja össze Shlapentokh: „Az oroszok jelentős része számára Kína ambivalens és nem egészen konzisztens attitűdök tárgya. Ez az ambivalencia annak az ellentmondásos szerepnek köszönhető, amelyet Kína jelenleg játszik és a jövőben játszhat Oroszországban. Kína szomszéd, amellyel szükség-szerű a kapcsolatok ápolása. Fontos kereskedelmi partner. Szövetséges lehet az Egyesült Államokkal szemben. Ugyanakkor, Kína potenciálisan veszélyes ellenség, amely Szibéria és a Távols-Kelet hatalmas, alig lakott területei felé kacsintgat. A kínaiak bevándorlása Kína csendes expanziójának eszközeként tekinthető, amely az Oroszországot célzó direkt inváziót előzi meg.”²⁷

Valóban, az orosz–kínai kapcsolatok elemzésénél számos elemző (pl. az orosz Voszkeszenszkij) kiindulópontja a demográfiai helyzet: a különösen éles demográfiai válsággal küzdő, elnéptelenedő orosz Távols-

Keleten fenyegetőnek tűnik a Kína északi tartományaiban élő mintegy 300 milliós népesség nyomása. (Eközben a Bajkál-tótól a Csendes-óceánig húzódó orosz területeken élő korábban is mindössze nyolcmillió orosz száma egy évtized alatt 6,7 millióra esett. Ebből a számból körülbelül egymilliót tesznek ki az elvándorlók.)²⁸ Bár Oroszországban a bevándorlási helyzet meglehetősen ambivalens, a kínai migrációs nyomás mindenképpen ijesztő. Ezzel magyarázható, hogy Oroszország 1994-ban szigorította a kínaiaknak történő vízumkiadás feltételeit, amely intézkedés másokkal egyetemben (pl. kínai oldalon történő importprivilegiumok megvonásával) a kétoldalú áruforgalomra is negatív hatással volt.²⁹

Oroszországban ugyanakkor szélsőségesen kedvezőtlen demográfiai tendenciák érvényesülnek, s egyes prognózisok szerint ezek továbbélése az orosz lakosság számának 112-119 millióra történő csökkenéséhez vezet 2050-re a jelenlegi 147 millióval szemben. Az orosz népesség évente 0,6 százalékkal csökken, s ez az ukrán után a világon a második leggyorsabb csökkenési ráta. Mindez Oroszországban már a közeljövőben is a munkaképes korú lakosok jelentős hiányához fog vezetni, amin elméletileg a bevándorlás enyhíthet. Egyes számítások szerint Oroszországban hamarosan a jelenleginek háromszorosára, azaz évi egymilliónyi bevándorló munkaerőre lesz szükség.³⁰ Oroszország, amely mindezek dacára jelenleg a fejlett nyugati országokhoz hasonlóan restriktív bevándorlási politikát folytat, abban mégsem sikeres az országra jellemző, az adminisztratív szféra egészét átjáró korrupció és káosz következtében. Jelenleg a szabályozás tiltja az orosz vállalatoknak, hogy kínai munkaerőt „béreljenek”, a munkavállalóknak engedéllyel kell rendelkezniük, a bürokratikus procedura költséges, ráadásul éves kvóták vannak érvényben. A bevándorlóknak csak mintegy öt százaléka jut el a hivatalos csatornáig, s a tetemes illegális bevándorlásban az ukránok mögött a kínai-

²⁶ Részletesebben lásd Cheng (2004).

²⁷ Shlapentokh (2007) p. 3.

²⁸ Ludvig (2008).

²⁹ Lotspeich (2006) p. 55.

³⁰ Andrienko-Guriev (2006).

ak állnak – becslések szerint – mintegy 14 százalékos arányban. Ráadásul, összefüggésben a szigorú belső adminisztrációs ellenőrzéssel, az országon belüli migráció mértéke is igen alacsony a meglévő óriási regionális jövedelmi és megélhetési különbségek ellenére. Igaz, a belső vándorlás is elsősorban az európai területekre irányul, s a 2002-es népszámlálás eredményei az európai rész magasabb lélekszámát állapították meg a várthoz képest.

Az ország azonban követendő migrációs politikájában elméletileg kijelölheti, hogy mely területeire s honnan enged be – határain kívülről – bevándorlókat. Az utóbbi években, a sajtó agresszív hangja ellenére e tekintetben is változott a kínaiak megítélése. Bár az orosz lakosságban igen mélyen él a kínai „inváziótól” való félelem, a hozzáállás orosz oldalon ma már jóval szelídebb, s a kínai bevándorlók a demográfiai gondok enyhítőiként is szóba jöhetnek.³¹ A már említett 2002-es népszámlálás szerint 35 ezer kínait tartottak nyilván Oroszországban, miközben ugyanebben az évben a kínai beutazások száma 800 ezer volt. A kínai bevándorlók zöme alacsonyan képzett munkás, és elsősorban építkezéseken, a mezőgazdaságban, valamint a kiskereskedelemben dolgozik.

A másik oldalon Kína számára az orosz tér életbe vágó fontosságú. Nem véletlen, hogy a WTO-tárgyalásokon Kína az orosz munkaerőpiac megnyitását követeli honfitársai számára.³² Bár ezeket a követeléseket óvatosan kell kezelnünk, a határ- és vámrendszereken való könnyítés, illetve a szabad gazdasági övezetek hozzájárulhatnak a távol-keleti orosz területek problémáinak megoldásához. Kínában ugyanakkor természetesen jóval kevesebb orosz található. 2008. január 1-én mindössze 71 orosz állampolgár tartózkodott tartósan Kínában, s az elmúlt öt évben a három hónapnál hosszabb ideig ott tartózkodó oroszok száma is csak 8-12 ezer főre rúgott.³³

A migrációs és munkaerő-bevándorlással kapcsolatos kínai nyomás orosz megítélése azonban változóban van. Ez részben szükségesség, újabban azonban részben lehetőség is. A korábbi civilizációs feszültségek, s a kínaiakkal szembeni negatív sztereotípiák, úgy tűnik, az államközi kapcsolatok javulásával párhuzamosan csökkennek. Az emberek közötti viszony javítása a magas szintű kétoldalú kapcsolatrendszerben is megjelenik, a humanitárius-szociális terület az egyik kiemelten kezelt kérdéskör.³⁴ Külön figyelmet szentelnek a fiatalok közötti kapcsolatok aktivizálásának.

1. tábla
Az Oroszországhoz legbarátibb viszonyulású országok listája, a válaszok százalékában

A legbarátibb országok	2005	2006	2007
1. Kazahsztán	20	33	39
2. Belorusszia	46	47	38
3. Németország	23	22	24
4. Kína	12	24	19
5. Örményország	9	14	15
6. India	16	15	14
7. Ukrajna	13	10	11
8. Franciaország	13	8	9
9. Bulgária	11	10	9
10. Türkmenisztán	2	2	8
37. Magyarország	3	2	1
Nincs ilyen ország	10	13	10
Nehéz választ adni	14	15	18

Forrás: www.levada.ru

Az ismert közvéleménykutató intézet, az orosz Levada Központ megkérdezései szerint az orosz lakosság ma már a legbarátibb országok között tartja számon Kínát, s Kína megítélése még 2005-höz képest is javult. Igaz 2007-ben az előző évhez viszonyítva kismértékben visszaesett, de még így is a negyedik helyen állt a „pozitív” listán, s csak két baráti FÁK-állam, valamint az Oroszor-

³¹ Zhainchkovskaya (2006).

³² *Ibid.*

³³ <http://www.mid.ru>

³⁴ Az orosz külügyminisztérium által közölt információ szerint még a hagyományos kínai gyógy módok oroszországi népszerűsítése is folyamatban van egyéb közös programok, kulturális fesztiválok, turisztikai és sportcserék stb. mellett.

szággal közismerten jó kapcsolatokat ápoló Németország előzte meg.³⁵

Ehhez hasonlóak egy másik, 2006 tavaszán lefolytatott megkérdezésben adott orosz válaszok is. Itt Oroszországnak, Kínának és az Amerikai Egyesült Államoknak a világra gyakorolt hatására, illetve ezen országok gazdasági és politikai berendezkedésének megítélésére s oroszországi hatásaira kérdeztek rá egy 1000 fős orosz reprezentatív mintán.³⁶ Igen feltűnő Kína általános pozitív megítélése; különösen azonban az, hogy még a demokráciára és az állam lakosai iránti felelősségteljes viselkedésének alakulására vonatkozó kérdésekben is jóval „megelőzte” Kína megítélése az USA-ét. Igaz ugyan, hogy már a kifejezetten Oroszországra gyakorolt hatás tekintetében a válaszok kevésbé kedvezőek Kína irányában, azonban még így is magasnak tekinthető – különösen az USA-ra vonatkozó válaszok tükrében – a pozitív válaszok 42 százalékos aránya. A megkérdezettekben belül a kérdésre érdemi választ adók közül a többség kínai fegyveres fenyegetettséget sem érez, szemben az amerikai hadi potenciál kedvezőtlen megítélésével.³⁷ (A kérdéseket és a válaszok megoszlását lásd a függelékben!)

A válaszok egyértelműen arra utalnak, hogy a Kínával szembeni előítéletek Oroszországban, különösen természetesen az újból első számú ellenséggé előlépett Amerikai Egyesült Államokkal való összevetésben, oldódóban vannak.

Fontos azonban azt is tudnunk, hogy bár Kína általános megítélése valóban javul az orosz lakosság körében, egy-egy konkrét problémakör tekintetében az orosz ellenér-

zések továbbra is igen erősek. Egy másik, 2005-ös felmérés szerint a lakosságnak csupán négy százaléka jelzett negatív viszonyulást az országhoz általában, miközben 66 százaléka volt a kínai vállalatok és vállalkozók szibériai és távol-keleti gazdasági aktivitása ellen, 71 százalék ellenezte a kínaiak számának növekedését az országon belül, és 61 százalék helyeselte volna a kínai fogyasztási cikkek importjával szembeni visszaszorító intézkedéseket. Továbbá, a megkérdezettek 76 százaléka nem értett egyet azzal a 2005-ös orosz kormánydöntéssel, amely átengedett Kínának néhány Amur-szigeteki kisebb szigetet.³⁸

6) A HATÁRMENTI TERÜLETEK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK

Az ázsiai vektor s konkrétan a Kínával való kapcsolatok azonban elsősorban az orosz távol-keleti régió szempontjából kiemelkedő jelentőségűek, amelynek külgazdasági kapcsolatai az ázsiai térséggel már jelenleg is meghaladják az országon belüli európai egységekkel, régiókkal való kapcsolatok súlyát. A távol-keleti régiók ugyanis földrajzi helyzetük s a hatalmas szállítási költségek következtében jobbra kimaradtak az ország nyugatabbra fekvő területein már évről évre tartó gazdasági expanzióból, de legalábbis abból jóval kisebb mértékben részesültek. Mindennek következtében a Kínával határos területekkel való gazdasági együttműködés erősödése számukra előnyös, sőt szükséges lehet. Jelenleg ugyanis e téren bőven van kiaknáznivaló, mivel Kína legjelentősebb orosz kereskedelmi partnerrégiói a határvidéktől távolabb fekvő területekről kerülnek ki, mint Perm, Irkutszk, Karélia, Voronyezs, Belgorod, Vologda, Cseljabinszk, Tula, Murmanszk és Novgorod, amelyek áruforgalma Kínával az orosz átlag fölötti. Mind ezen – orosz szakértői vélemények szerint – elsősorban regionális szintű kezdeményezé-

³⁵ Hozzá kell tennünk azonban, hogy Kína megítélése az orosz Távol-Keleten azonban koránt sem ilyen felhőtlen. Erről egy külön alfejezetben szólnunk részletesebben.

³⁶ Részletesebben lásd

<http://www.levada.ru/eng/sedovOrussiaOusa.html> (Az eredeti lekérdezés párhuzamosan folyt az USA-ban is. E helyütt a dolgozat témájából kifolyólag csak az oroszországi válaszokat mutatjuk be és elemezzük.)

³⁷ Egy másik megkérdezés szerint az orosz lakosság 51 százaléka helyeselte a 2005-ös, Kínával közösen tartott hadgyakorlatot is, és csak 17 százalék volt ellene. Shlapentokh (2007) p. 6.

³⁸ *Ibid.*

sek segíthetnek.³⁹ Az orosz–kínai kereskedelem ugyanis „kétszintű”, míg a kiemelkedő jelentőségű fegyver- és energetikai ügyletek nagyrészt a két „központban” dőlnek el, az egyéb szállítások, tekintettel a hatalmas területekkel együtt járó tetemes szállítási költségekre is, a logika szerint a határmenti vagy közeli régiókban kell, hogy köttessenek. Ezek fellendülése azonban a regionális együttműködések kezdeményezéseitől és azok sikerétől függ elsősorban. Ez orosz oldalon nyilvánvaló gazdasági érdek, a határmenti régiók megélésének, fejlődésének egyik kulcsa. Hasonlóképpen érdeke a kínai oldalon is a közeli orosz szubjektumokkal való gazdasági-kereskedelmi és befektetési kapcsolatok fellendülése. Ez azonban a határ két oldalán élő emberek közötti kapcsolatok javulásának is függvénye.

Az orosz távol-keleti régió migrációs nyomása ugyanis ezeken a területeken – orosz és külföldi elemzők szerint is – oly mértékű, amely joggal tölti el aggodalommal az itt élőket. A demográfiai válságon leginkább a belső migrációs feltételek javításával, azaz Oroszország más területeiről történő bevándorlás ösztönzésével lehetne enyhíteni.⁴⁰ Az ily módon elérhető eredmények azonban nyilvánvalóan korlátozottak. Nem véletlen, hogy Kína, a kínai bevándorlók megítélése ezeken az orosz területeken a korábban vázolt általános orosz képnél jóval kedvezőtlenebb. Az itt élők a bőrükön érzik a fenyegetettséget, s számukra Kína, amellet hogy fontos partner, létük, megmaradásuk egyik fő veszélyeztetője is. Mindez tükröződik az országon belüli politikai életben is. Az itteni regionális vezetők korántsem töretlen hívei a Kínával való kapcsolatok szorosabbra fűzésének, s általában ellenzik az adminisztratív könnyítéseket a kínai bevándorlókkal szemben. Gyakran igyekeznek megakadályozni a Kína felé történő közeledést, és nem vesznek tudomást a központi kormányzat politikájáról. Ez a magatartás különösen a jelicini időkben volt tetten érhető; ma már a Putyin által kiépített erőteljesen

központosított regionális rendszerben kevesebb teret kap.⁴¹

7) REGIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSI KERETEK

A kétezres évek közepére – az uniós partnerség feszültségeivel is összefüggésben – újból megerősödtek Oroszországban az eurázsiai fekvésből eredő lehetőségeket hangoztató elképzelések, amelyek elsőként Jevgenyij Primakov külügyminisztersége majd miniszterelnöksége idején kerültek a megvalósítás közelébe. Primakov a Kínával és Indiával való hármas szövetség kialakítását látta az Oroszország számára leginkább kínálkozó és kiaknázandó lehetőségnek. Ez az elképzelés azóta sem veszített aktualitásából, ellenkezőleg. Kína és India töretlen dinamikájú gazdasági fejlődése elméletileg új perspektívákat emelt e hármas szövetség elé. Igaz ugyanakkor, hogy a kínai–indiai politikai kapcsolatok továbbra is feszültségekkel terhelték.⁴² India gyanakvással tekint az Ázsiában is egyre előretörő Kínára. Oroszország tehát közvetítő-összekötő szerepre válalkozhat, azonban a valós stratégiai hármasszövetség létrehozása egyelőre irreális célkitűzés lenne.

7.1. Oroszország és Kína mint BRIC-országok

A világgazdaság növekvő jelentőségűvé váló „tégláinak” – Braziliának, Oroszországnak, Indiának és Kínának angol neve – kezdőbe-

³⁹ Volchkova (2006).

⁴⁰ Lo (2004) p. 305.

⁴¹ Cheng (2006). A regionális vezetők obstruktív magatartására a legjobb példa a határ meghúzásáról szóló tárgyalások megnehezítése volt.

⁴² India még a kínai–orosz haditechnikai együttműködést is igyekszik befolyásolni, visszafogni. Cheng (2006).

tűit (BRIC) magába foglaló mozaikszó fontos mondanivalót hordoz: ezek az országok tartósan tekinthető dinamikus növekedésük következtében néhány évtized múlva minden valószínűség szerint jelentősen átírják a világ legnagyobb gazdaságainak listáját.⁴³ Vlagyimir Putyin egyik emlékezetes beszédében utalt arra is, hogy e négy ország vásárlóerő-paritáson számított együttes GDP-je már jelenleg is meghaladja az Európai Unióét;⁴⁴ 2050-re e négy ország kiszoríthatja a jelenlegi G6-ból a négy európai országot.⁴⁵ Oroszország világgazdasági pozíciójának megerősödése önmagában is figyelemreméltó. Még inkább az azonban annak tükrében, hogy az újonnan előtérbe kerülő országok számára lehetőségként kínálkozik az egymással való szövetség kötése, azaz egy nemzetközi szinten meghatározó jelentőségű gazdasági és politikai csoportosulás kialakítása. Egyesek máris rávilágítanak ennek a formálódó szövetségnek az elemeire, az orosz–kínai vagy orosz–indiai kapcsolatokat erősödésére, azok kereskedelmi jellege mellett a katonai vetületet is hangsúlyozva.⁴⁶

Ezek az elképzelések azonban mégsem tekinthetők igazán megalapozottnak. Az orosz külpolitikában a multivektoros jelleg nagy valószínűséggel megőrződik. Ezt hangsúlyozta egyébként 2006 tavaszán – tehát az Európával és általában a Nyugattal kieleződött helyzetben – maga az orosz külügyminiszter is, aki szerint „minden vektornak megvan a maga célja”, „bármily nehéznek is tűnnek a kapcsolatok az Európai Unióval, azokat nem helyettesíthetik más partnerekkel való kapcsolataink”.⁴⁷ Ugyanakkor, ahogyan világszinten is növekszik az ázsiai kontinens jelentősége, úgy az Oroszország számára is nyilvánvalóan hasonlóan alakul –

állítja.⁴⁸ Ő is Oroszország energetikai, tudományos-technikai és intellektuális szerepét emeli ki Ázsiában. Mérvadónak tekinthető továbbá annak a tekintélyes szakmai csoportnak az összegző véleménye is, amelyet a Kül- és Védelempolitikai Tanács és *Az Oroszország a globális politikában* című rangos külpolitikai folyóirat stábjának vezető tagjai fogalmaztak meg a témában 2006 tavaszán.⁴⁹ Ez az állásfoglalás is – Lavrov külügyminiszteréhez hasonlóan – Oroszország Európát és Ázsiát összekötő hídszerepéből indul ki. E szakértői becslések szerint az ázsiai–csendes-óceáni térség jelentősége az orosz külgazdaság számára az elkövetkező 10-15 év folyamán számottevő mértékben fog emelkedni, a jelenlegi mintegy 13-14 százalékról egyharmados – az Európai Unióét megközelítő – súlyúra.⁵⁰ Míg az elemzés a térségen belüli növekvő dinamizmusú integrációs folyamatokkal – többek között elsősorban ágazati jelleggel szabad kereskedelmi megállapodások kötésével – számol, kizártnak tartja, hogy politikai vagy katonai jellegű szövetségek jöjjenek létre.

Oroszország részéről Kínával baráti jellegű kapcsolatok alakulása, Indiával javuló – bár feszültségekkel terhelt – viszonyrendszer prognosztizálható.⁵¹ Bár kétségtelen, hogy az ázsiai vektor erősödése vetíthető előre, az az orosz–európai kapcsolatrendszerhez viszonyítva mégis alulmarad jelentőségében. Az ázsiai szövetségek – Voszkreszenszkij kifejezésével élve – tehát valószínűleg mégis inkább pragmatikus és nem stratégiai jellegűek lesznek. Az említett szakértői csoport részleges átorientálódást említ. Ez a korlátozott hangsúlyeltolódás azonban a szakértői ajánlások szerint nem kell, hogy ellentmondásba kerüljön az euró-

⁴³ Wilson – Purushothaman (2003). Egyes megközelítésekben BRICS-ről beszélnek, amely az említett négy ország mellett a Dél-afrikai Köztársaságot is tartalmazza.

⁴⁴ Putyin elnök 2007. februári müncheni beszédét idézi Kuchins (2007) p. 326.

⁴⁵ Wilson – Purushothaman (2003) p. 2.

⁴⁶ Lásd például Sudhir Chadda (2005) írását. Tény, hogy 2005 nyarán két látványos közös orosz–kínai hadgyakorlatra is sor került a térségben.

⁴⁷ Lavrov (2006) pp. 1-2.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 4.

⁴⁹ Bordacsev (2006).

⁵⁰ Ebben vélhetően domináns szerep jut az orosz szénhidrogénexportnak.

⁵¹ A harmadik BRIC-állammal, a Brazíliával való szövetség vagy partnerség kérdése ugyan kevésbé releváns, azonban Moszkva Brazília felé is növekvő figyelemmel tekint, konkrét esetekben az ott zajló folyamatokra és döntésekre példaként tekintve. Lásd például Glinkina – Kulikova – Fejt (2006 p. 69.) a brazil autóipar védelme érdekében hozott intézkedésekre való utalását.

pai vektorral. Ami a térségen belüli prioritásokat illeti, Oroszország – a szakértők szerint(!) – egyik ország (Kína, India, Japán, Dél-Korea, USA) mellett sem teheti le egészében voksát, épp a többiek túlzott aggodását elkerülendő. A maguk módján ezt a szükséges megközelítést szolgálhatják az új keleti irányban tervezett, illetve részben már megépített szénhidrogén-szállító infrastruktúrák diverzifikációs lehetőségei is.

7.2. A sanghaji együttműködés

A Sanghaji Együttműködés Szervezetét (SESZ) a világban sokan a harcias és erős medve valamint az egyre nagyobb erőre kapó sárkány veszélyes szövetkezésének tekintik. A sanghaji együttműködés hatalmas méretei valóban figyelemre méltóak. Nemcsak az ázsiai–csendes-óceáni térség két meghatározó s területét, lélekszámát tekintve kiemelkedő nagyságú országának kezdetben három, majd négy közép-ázsiai országgal való szövetkezéséről van szó, hanem olyan szintén nem jelentéktelen, s nem egy esetben nem veszélytelen országok érdeklődéséről is, mint Irán, Pakisztán, India továbbá a kisebb globális jelentőségű Mongólia, amelyek megfigyelőként vesznek részt a szervezetben. Ráadásul az együttműködésben részt vevő országok erőforrásainak nagysága és lakosságának száma is meghaladja mind a NATO, mind pedig az EU tagállamaiét, s a megfigyelőkkel együtt vett lélekszám eléri a világ lakosságának felét!⁵² Nem véletlen tehát, hogy az orosz „keleti vektor” sikertörténeteként is felfogható együttműködés a kezdetektől fogva magára vonta a világ figyelmét, s Moszkvából nézve is az ázsiai–csendes-óceáni térség legfontosabb regionális együttműködése. A Nyugaton támadt nyugtalanságra Oroszország nem egy esetben játszik rá a szervezet s benne a kínai–orosz kapcsolat jelentőségének hangsúlyozásával, természetesen az Oroszország–Nyugat kapcsolatainak kedve-

zőtlen időszakában. Erősen nyugtalanítja a sanghaji együttműködés sikere a térségben erőteljes érdekeltségekkel rendelkező Amerikai Egyesült Államokat, különös tekintettel arra tényre, hogy a SESZ érdekeltségi köre tematikájában is bővül. A kezdeti biztonságpolitikai jellegű együttműködés mellett egyre határozottabban jelentkezik a gazdasági vetület. Hatalmas közös energetikai beruházásokat vizionálnak a résztvevők, illetve szabad kereskedelem kialakítására vonatkozó célkitűzéseket fogalmaztak meg.

Ugyanakkor még ez a sikertörténet sem mentes a két vezető állam közötti feszültségtől, rivalizálástól. Sokak szerint Oroszország a SESZ-ben csak a másodhegedűs szerepét játssza, ami minden bizonnyal kellemetlen Moszkva számára.⁵³ Az erősödő kistestvér-szindróma nem könnyen küzdhető le, s különösen nehezen emészthető annak tükrében, hogy szerepcseréről van szó, mivel a szovjet korszakban még Moszkva tetszelgett Peking nagy testvéreinek szerepében. Ráadásul újabban erősödő mértékben jelentkezik a szervezethez fűződő konkrét érdeklentések is. Míg Moszkva számára a jelenlegi feszült nyugati viszonyrendszerben a szervezet politikai jelentősége a meghatározó, Peking az együttműködés gazdasági vetületének fejlesztését, egyfajta ázsiai egységes gazdasági tér kialakítását szorgalmazza már rövid távon is. 2003 szeptemberében Pekingben került sor a SESZ húszéves multilaterális kereskedelmi és gazdasági együttműködési programjának államfők általi elfogadására. Hamarosan konkrét projektek fogalmazódtak meg, s ma már több mint száz közös program fut a közlekedés, az energia, a telekommunikáció, az agrárgazdaság, a turizmus, a vízgazdálkodás és az ökológia területén. Közülük is kiemelkedik az energetikai ágazat, amit az összehangolt energiapolitikák kialakításának céljából létrehozott „energiaklub” megalapítása is jelez. A SESZ-en belüli egységes gazdasági tér koncepciója azonban Oroszország számára nem éppen vonzó. A kínai áruk fokozott közép-ázsiai és orosz piacokon történő terjeszkedésétől (az „okkupáció”-tól) tartanak, ami a jelenlegi

⁵² Ludvig (2008).

⁵³ A kínai vezető szerepre utal önmagában az a tény is, hogy a szervezet központja Pekingben van.

kereskedelmimérleg-hiányuk tükrében különösen érthető. Az orosz álláspont szerint az egységes gazdasági térség inkább hosszú távon megvalósítandó célkitűzés, míg jelenleg a politikai és biztonsági szálakra,⁵⁴ valamint az együttműködés nemzetközi politikai hatásaira kellene koncentrálni.⁵⁵ Kína viszont kevésbé érdekelt az USA és Európa felé történő erődemonstrációban, számára ezeknek a piacoknak a jelentősége felülmúlhatja az Oroszországgal való politikai és katonai együttműködés hasznát.

8) ÖSSZEZÉS

A Kínával való kapcsolatrendszer fejlődése minden bizonnyal a posztszovjet időszak egyik legnagyobb orosz külpolitikai sikere. Ez az egyre erősödő „stratégiai partnerség” azonban számos kérdéssel, új és régi feszültséggel, valamint rivalizálásokkal terhelt. A geopolitikai – például a közép-ázsiai térség feletti befolyás miatti – vagy konkrétan a térség nyersanyagkincseiért folytatott versengés és a vázolt demográfiai helyzet számos konfliktust vet fel már ma is, illetve újak kialakulását jelzi a jövőre nézve a kétoldali kapcsolatrendszerben, amelyek határokat szabnak a partnerségnek. A kétezres évek elején Voszkreszenszkij szerint a számos forgatókönyv közül a legvalószínűbbnek annak megvalósulása ígérkezett, amelyben mindkét fél arra törekszik, hogy alapvető nemzeti-állami érdekeik ne kerüljenek antagonisztikus módon szembe egymással, emellett azonban Oroszország megőrzi a szövetségesei választásának a jogát, többek között tehát Kínával is „lebegteti” a partnerséget.⁵⁶ Ekkor tehát úgy tűnt, Oroszországnak érdeke a Kínával való együttműködés, azonban határozott politikai elköteleződés nélkül. Mára a helyzet a nyugati kapcsolatok általános megromlásával összefüggésben

némiképp megváltozott, s a kínai szövetség felértékelődött Oroszország számára. Ugyanakkor Kína szempontjából – különösen gazdasági érdekei miatt – meggondolandó az Oroszország melletti feltétlen elköteleződés, a „kiközösítettség” vállalása. Ráadásul a partnerség mélyülése előtt szinte minden együttműködési területen áll valamilyen komoly korlátozó tényező.

Továbbra is jelentősek a kapcsolatrendszer terhelő emocionális feszültségek, nem kis részt az orosz elit, de még inkább a határmenti orosz lakosság köreiből élő negatív attitűdök Kínával szemben. Ezek a feszültségek bár egyértelműen oldódóban vannak, egyes konkrét problémakörök esetében azonban továbbra is igen erősek. A kapcsolatrendszer egyes szakaszaiban ugyan meghatározó lehet az a tény is, hogy a *„történelmi félelmek és a politikai-civilizációs sztereotípiák mindkét országban Nyugat-orientáltsághoz vezetnek, ami a Nyugat szimpátiájáért folyó versengésben is jelentkezik”*,⁵⁷ azonban ez a jelenség akár az Oroszország–Nyugat, akár a Kína–Nyugat viszonyrendszer lejtmeneteinek időszakában, mint amilyen a mostani is Oroszország vonatkozásában, elhanyagolhatónak tekinthető.

A kétoldalú kereskedelemben új feszültségként jelentkezik orosz oldalon a negatív irányba átbillent, s ráadásul növekvő mérlegghiány. Erősödik a társadalom ellenállása az orosz piacot elárasztó kínai fogyasztási cikkekkel szemben, amelyek megítélésük szerint az orosz ipart veszélyeztetik. Hiányzik, de legalábbis gyenge a kapcsolatok tőkebefektetési szála; a kölcsönös befektetések értéke, bár az idevágó adatok korlátozottan állnak rendelkezésre, meglehetősen visszafogottnak tűnik.

Ugyanakkor Kína nemzetközi jelentősége Moszkva számára irritáló módon növekszik. A korábbi időszakokkal ellentétben, amikor Moszkva egyértelműen Kína nagy testvérének érezte magát, ma már a felnövekvő Kína árnyékában egyre inkább a kistestvérszindróma aggasztja Oroszországot. Mindezek a kérdések a Vlagyimir Putyin által

⁵⁴ Például a terrorizmus, a szeptatizmus elleni harc.

⁵⁵ Kazantsev (2008) p. 1080.

⁵⁶ Voszkreszenszkij (2002) pp. 274–279.

⁵⁷ Lo (2004) p. 299.

folytatott, s minden bizonnyal az új vezetés alatt is fennmaradó „multivektoros” külpolitikai irányvonal egyik legjelentősebb dilemmájához vezetnek: meddig mehet el a Kínával kezdeményezett partnerség? Mindenesetre a partnerségnek stabilitást ad, hogy az például az Oroszország–Európai Unió kapcsolatrendszerrel szemben ki-mondva is érdekeken, nem pedig közös értékeken alapul, azaz „realista (sőt »*cinikus*«) érdekegyesítésről” van szó.⁵⁸

Az ázsiai térségben azonban kétségkívül Kína marad a legígéretesebb politikai, gazdasági és biztonságpolitikai partner Moszkva számára, minden probléma és feszültség ellenére is. A gazdaságilag is erősödő és fegyverkezése révén is előretörő Kína fenyegetését leginkább a gazdasági-energetikai és infrastrukturális szálak szorosabbra fűzésével tudja Oroszország semlegesíteni. Az energetika mellett a haditechnikai együttműködés az egyik jól bevált terület, habár ez sem problémamentes.

Van azonban még egy nyomós érv a kínai partnerség meghatározóvá válása ellen. Sokak szerint az európai orientáció leginkább annak modernizációs hatásai és stabilitása okán tűnik szükségesnek. Az „Európa vagy Ázsia” nem egyszerűen külpolitikai vagy akár külgazdasági döntés, hanem az ország fejlődési modelljének megválasztása is egyben. Ez elgondolkodtató lehet Oroszország számára még a mai mélyponton lévő európai kapcsolatai idején is.

* * * * *

⁵⁸ *Ibid.*

STATISZTIKAI MELLÉKLET

1. táblázat
Oroszország fontosabb külkereskedelmi partnerei
(millió USD folyó áron)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EXPORT											
EU15-ök	27967	23207	24855	36813	36717	37882	46914	65919	100306	130380	146691
Új EU10-ek		9253	10035		15928	15202	20999	25441	33173	40372	42973
Törökország	1983	1935	1631	3098	3246	3358	4811	7445	10860	14377	18332
USA	4482	5100	4709	4644	4198	3989	4206	6590	6321	8922	8048
Kína	3981	3169	3527	5248	5596	6837	8252	10107	13048	15751	15893
Nem FÁK-országok együtt	68472	57614	62179	89269	85352	91001	115157	152248	208758	259691	299895
FÁK-országok együtt	16624	13699	10707	13801	14617	15711	20477	29471	32594	42285	52578
<i>Teljes export</i>	<i>85096</i>	<i>71313</i>	<i>72886</i>	<i>103070</i>	<i>99969</i>	<i>106712</i>	<i>133717</i>	<i>181634</i>	<i>241352</i>	<i>301976</i>	<i>352473</i>
IMPORT											
EU15-ök	19526	15731	11180	11111	15433	18295	22091	28443	36419	50728	72280
Új EU10-ek		3328	1800		2718	3373	4374	5552	7008	10507	17068
Törökország	795	517	313	349	521	729	928	1227	1732	2670	4180
USA	4058	4114	2388	2694	3253	2980	2959	3198	4560	6397	9425
Kína	1261	1160	894	949	1646	2401	3295	4748	7249	12889	24401
Nem FÁK-országok együtt	38889	32266	21935	22275	30680	36011	43792	57847	79579	115200	169866
FÁK-országok együtt	14234	11313	8343	11610	11202	10163	13624	17713	18926	22348	29841
<i>Teljes import</i>	<i>53123</i>	<i>43579</i>	<i>30278</i>	<i>33885</i>	<i>41882</i>	<i>46174</i>	<i>57416</i>	<i>75581</i>	<i>98505</i>	<i>137548</i>	<i>199707</i>

Forrás: Tamozsennaja Sztatisztika Vnyesnyej Torgovlji Rosszijszkoj Federaciji, 1993 és 2004 közötti számok, Federalnaja Tamozsennaja Szluzsba; www.customz.ru; 2006-ra: Rosszija v cifrah 2007.

2. táblázat
Az orosz export és import dinamikája Oroszország fontosabb külkereskedelmi partnereivel
(előző év = 100, USD-ben számított folyó áron)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EXPORT											
EU15-ök	102,2	83,0	107,1	148,1	99,7	103,2	123,8	140,5	152,2	130	112,5
Új EU10-ek	108,5	95,4	138,1	121,2	130,4	121,7	106,4
Törökország	117,6	97,6	84,3	189,9	104,8	103,5	143,3	154,7	145,9	132,4	127,5
USA	92,6	113,8	92,3	98,6	90,4	95,0	105,4	156,7	95,9	141,1	90,2
Kína	84,3	79,6	111,3	148,8	106,6	122,2	120,7	122,5	129,1	120,7	100,9
Nem FÁK-országok együtt	98,9	84,1	107,9	143,6	95,6	106,6	126,5	132,2	137,1	124,4	115,5
FÁK-országok együtt	105,6	82,4	78,2	128,9	105,9	107,5	130,3	143,9	110,6	129,7	124,3
<i>Teljes export</i>	<i>100,1</i>	<i>83,8</i>	<i>102,2</i>	<i>141,4</i>	<i>97,0</i>	<i>106,7</i>	<i>125,3</i>	<i>135,8</i>	<i>132,9</i>	<i>125,1</i>	<i>116,7</i>
IMPORT											
EU15-ök	123,1	80,6	71,1	99,4	138,9	118,5	120,7	128,8	128,0	139,3	142,5
Új EU10-ek	54,1	124,1	129,7	126,9	126,2	149,9	162,4
Törökország	137,5	65,0	60,5	111,5	149,3	139,9	127,3	132,2	141,2	154,2	156,6
USA	139,9	101,4	58,0	112,8	120,7	91,6	99,3	108,1	142,6	140,3	147,3
Kína	125,8	92,0	77,1	106,2	173,4	145,9	137,2	144,1	152,7	177,8	189,3
Nem FÁK-országok együtt	123,5	83,0	68,0	101,6	137,7	117,4	121,6	132,1	137,6	144,8	147,5
FÁK-országok együtt	98,6	79,5	73,7	139,2	96,5	90,7	134,1	130,0	106,8	118,1	133,5
<i>Teljes import</i>	<i>115,7</i>	<i>82,0</i>	<i>69,5</i>	<i>111,9</i>	<i>123,6</i>	<i>110,2</i>	<i>124,3</i>	<i>131,6</i>	<i>130,3</i>	<i>139,6</i>	<i>145,2</i>

Forrás: Tamozsennaja Sztatiztika Vnyesnyej Torgovlji Rosszijszkoj Federaciji, 1993 és 2004 közötti számok, Federalnaja Tamozsennaja Szluzsba; www.customz.ru; 2006-ra: Rosszija v cifrah 2007.

3. táblázat
Oroszország fontosabb külkereskedelmi partnerei
(folyó áras USD-adatokból számított részarány, százalék)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EXPORT											
EU15-ök	32,9	32,5	34,1	35,7	36,7	35,5	35,1	36,3	41,6	43,2	41,6
Új EU10-ek	...	13,0	13,8	...	15,9	14,2	15,7	14,0	13,7	13,4	12,2
Törökország	2,3	2,7	2,2	3,0	3,2	3,1	3,6	4,1	4,5	4,8	5,2
USA	5,3	7,2	6,5	4,5	4,2	3,7	3,1	3,6	2,6	3,0	2,3
Kína	4,7	4,4	4,8	5,1	5,6	6,4	6,2	5,6	5,4	5,2	4,5
Nem FÁK-országok együtt	80,5	80,8	85,3	86,6	85,4	85,3	86,1	83,8	86,5	86,0	85,1
FÁK-országok együtt	19,5	19,2	14,7	13,4	14,6	14,7	15,3	16,2	13,5	14,0	14,9
<i>Teljes export</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
IMPORT											
EU15-ök	36,8	36,1	36,9	32,8	36,8	39,6	38,5	37,6	37,0	36,9	36,2
Új EU10-ek	...	7,6	5,9	...	6,5	7,3	7,6	7,3	7,1	7,6	8,5
Törökország	1,5	1,2	1,0	1,0	1,2	1,6	1,6	1,6	1,8	1,9	2,1
USA	7,6	9,4	7,9	8,0	7,8	6,5	5,2	4,2	4,6	4,7	4,7
Kína	2,4	2,7	3,0	2,8	3,9	5,2	5,7	6,3	7,4	9,4	12,2
Nem FÁK-országok együtt	73,2	74,0	72,4	65,7	73,3	78,0	76,3	76,5	80,8	83,8	85,1
FÁK-országok együtt	26,8	26,0	27,6	34,3	26,7	22,0	23,7	23,4	19,2	16,2	14,9
<i>Teljes import</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Tamozsennaja Sztatisztika Vnyesnyej Torgovlji Rosszizskoj Federaciji, 1993 és 2004 közötti számok, Federalnaja Tamozsennaja Szluzsba; www.customz.ru; 2006-ra: Rosszija v cifrah 2007.

4. táblázat
Az orosz export és import legfontosabb árucsoportjai a Kínával való kereskedelemben, 2006*

EXPORT				IMPORT			
HS kód	Árucsoport	Millió USD	Százalékos arány a teljes exportból	HS kód	Árucsoport	Millió USD	Százalékos arány a teljes exportból
3	Halak és rákok stb.	188,5	1,2	7	Élelmezési célú növények	149,4	1,2
26	Ércék, salakok és hamu	163,3	1,0	8	Élelmezési célú gyümölcs, dió- és citrusfélék	169,4	1,3
27	Ásványi tüzelőanyagok	6602,7	41,9	20	Zöldség- gyümölcs, és egyéb növényi készítmények	160,4	1,2
29	Szerves vegyi anyagok	631,7	4,0	27	Ásványi tüzelőanyagok	102,1	0,8
31	Trágyázó szerek	880,3	5,6	28	Szervetlen vegyi anyagok	101,4	0,8
39	Műanyagok és ezekből készült áruk	105,8	0,7	29	Szerves vegyi anyagok	151,9	1,2
40	Gumi és ebből készült áru	176,6	1,1	39	Műanyagok és ezekből készült áruk	464,4	3,6
44	Fa és faipari termékek	1807,0	11,5	42	Bőrárúk	112,3	0,9
47	Papíripari rost és hulladék	416,9	2,6	61	Kötött vagy horgolt ruházati cikkek és kellékek	257,4	2,0
72	Vas és acél	1058,4	6,7	62	Ruházati cikkek, kellékek	348,2	2,7
75	Nikkel és ebből készült áruk	332,0	2,1	63	Más kész textiláru	162,9	1,3
84	Atomreaktorok, kazánok és ezek alkatrészei	645,6	4,1	64	Lábbelik	815,5	6,3
85	Elektromos gépek és felszerelések, alkatrészek	286,6	1,8	68	Gipsz, cement stb. áruk	131,3	1,0
89	Hajók, csónakok	1024,1	6,5	69	Kerámiatermékek	199,8	1,5
	<i>Fentiek együtt</i>	<i>14319,5</i>	<i>90,9</i>	70	Üveg és üvegárúk	138,1	1,1
	<i>Összesen</i>	<i>15752,3</i>	<i>100,0</i>	72	Vas és acél	174,4	1,4
				73	Vas- és acélárúk	317,1	2,5
				84	Atomreaktorok, kazánok és ezek alkatrészei	2519,6	19,5
				85	Elektromos gépek és felszerelések, alkatrészek	3498,9	27,1
				87	Közúti járművek és alkatrészeik	387,3	3,0
				90	Optikai, mérő, orvosi stb. műszerek és alkatrészek	368,5	2,9
				94	Bútor	247,4	1,9
				95	Különböző áruk	370,2	2,9
					<i>Fentiek együtt</i>	<i>11347,9</i>	<i>87,9</i>
					<i>Összesen</i>	<i>12906,3</i>	<i>100,0</i>

* Megjegyzés: 100 millió USD-n felüli áruforgalom

Forrás: Tamozsennaja Sztatisztika Vnyesnyej Torgovlji Rosszijszkoj Federaciji, 2007.

5. táblázat
A kínai fegyverimport legjelentősebb forrásországai
(millió USD állandó [=1990] árakon)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Összesen	Súly az összes vásárlásokban (százalék) (1992-1997)
Oroszország	1098	1077	130	498	1115	628	166	1446	1718	3037	2429	1996	2735	3132	3498	1290	25992	91,0
Franciaország	47	42	85	90	96	59	46	77	52	46	48	44	73	75	49	48	977	3,4
Németország	12	12	16	12	17	7	12	17	12	13	11	13	25	17	13	5	214	0,7
Izrael	28	28	28	28	28	28	38	38	28	28							295	1,0
Olaszország			5	10	5	3		10		3							35	0,1
Svájc						8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	83	0,3
Nagy-Britannia						4	8	34	24	34	4	4	30	30	30	30	232	0,8
USA		1	14	3	3			31									52	0,2
Ukrajna	18	73	11		10	5	14	24	33	67	64	5	35	84	123	43	609	2,1
Üzbegisztán											73						73	0,3
Összesen	1202	1232	288	641	1274	741	292	1684	1874	3234	2636	2068	2906	3346	3719	1424	28562	100,0

Forrás: SIPRI Arms Transfers Database.

6. táblázat
Az orosz fegyverexport legjelentősebb célországai
(millió USD állandó [=1990] árakon)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Összesen	Súly az összes vásárlásokban (százalék) (1992-1997)
<i>Kína</i>	1098	1077	130	498	1115	628	166	1446	1718	3037	2429	1996	2735	3132	3498	1290	25992	38,7
Algéria			155	308	51			84	253	377	96	143	230	86	40	700	2523	3,8
Egyiptom	3	3	7	3		135		47			150	240	210	150	150		1098	1,6
Görögország							117	363	245	117	39	20	22	213	143		1278	1,9
India	624	451	323	542	677	1129	427	796	489	727	1424	2166	1556	762	989	913	13995	20,8
Irán	220	564	88	42	284	124	261	263	343	296	95	86	14	14	366	214	3273	4,9
Malajzia				572				14		1	50	16			34	383	1069	1,6
Egyesült Arab Emírségek	114	136	194	199	36	97	133	69	43							31	1053	1,6
Venezuela					24	24									450	860	1358	2,0
Vietnám				267	165	94	163	143		81	127	12	259	269	123	1	1702	2,5
Jemen			4						53	14	524		291	237			1123	1,7
Fentiek együtt	2059	1154	901	2431	2431	2231	1267	3225	3144	4650	4934	4679	5317	4863	5793	4392	54464	81,0
<i>Összesen</i>	<i>2650</i>	<i>3527</i>	<i>1518</i>	<i>3337</i>	<i>3620</i>	<i>2958</i>	<i>2046</i>	<i>3924</i>	<i>4190</i>	<i>5631</i>	<i>5458</i>	<i>5355</i>	<i>6400</i>	<i>5576</i>	<i>6463</i>	<i>4588</i>	<i>67242</i>	<i>100,0</i>

Forrás: SIPRI Arms Transfers Database.

7. táblázat
Az orosz nyersolaj-export 10 legfontosabb célországa

1999				2004				2006			
Sorrend	Ország	Szállított mennyiség (ezer tonna)	Százalékos részarány a teljes orosz kőolajkivitelből	Sorrend	Ország	Szállított mennyiség (ezer tonna)	Százalékos részarány a teljes orosz kőolajkivitelből	Sorrend	Ország	Szállított mennyiség (ezer tonna)	Százalékos részarány a teljes orosz kőolajkivitelből*
1.	Németország	19448	15,6	1.	Hollandia	35560	14,8	1.	Hollandia	46835	20,6
2.	Lengyelország	15675	12,6	2.	Németország	26395	11,0	2.	Olaszország	29545	13,0
3.	Olaszország	11978	9,6	3.	Olaszország	25609	10,7	3.	Németország	25218	11,1
4.	Ukrajna	8117	6,5	4.	Ukrajna	19091	8,0	4.	Lengyelország	19035	8,4
5.	Svájc	8073	6,5	5.	Lengyelország	17162	7,2	5.	Kína	10973	4,8
6.	Magyarország	5866	4,7	6.	Ciprus	16864	7,0	6.	Ukrajna	10658	4,7
7.	Szlovákia	5427	4,4	7.	Litvánia	8661	3,6	7.	Finnország	8187	3,6
8.	Csehország	4822	3,9	8.	Finnország	8300	3,5	8.	Litvánia	6843	3,0
9.	Litvánia	4184	3,4	9.	Kína	7365	3,1	9.	Magyarország	6777	3,0
10.	Nagy-Britannia	4123	3,3	10.	Szlovákia	5723	2,4	10.	Szlovákia	5898	2,6
	<i>Fentiek együtt</i>	<i>68265</i>	<i>54,8</i>		<i>Fentiek együtt</i>	<i>135170</i>	<i>56,4</i>		<i>Fentiek együtt</i>	<i>123134</i>	<i>54,2</i>
	Összesen	124644	100,0		Összesen	239810	100,0		Összesen	227542	100,0

* a 2006-os adatok nem tartalmazzák a Belorussziába irányult szállításokat, így az arány kisebb mértékben felfelé torzít
Forrás: Tamozsennaja Sztatisztika Vnyesnyej Torgovli Rosszijszkoj Federaciji, 2000, 2005, 2007.

8. táblázat
Az orosz kőolajtermék-export célországai

1999				2004				2006			
Sorrend	Ország	Szállított mennyiség (ezer tonna)	Százalékos részarány a teljes orosz kőolajtermék-kivitelből	Sorrend	Ország	Szállított mennyiség (ezer tonna)	Százalékos részarány a teljes orosz kőolajtermék-kivitelből	Sorrend	Ország	Szállított mennyiség (ezer tonna)	Százalékos részarány a teljes orosz kőolajtermék-kivitelből*
1.	Svájc	6966	13,9	1.	Hollandia	14959	18,4	1.	Hollandia	20398,6	19,9
2.	Nagy-Britannia	4798	9,6	2.	Svájc	11902	14,6	2.	Svájc	11822,3	11,6
3.	Írország	4517	9,0	3.	Nagy-Britannia	9295	11,4	3.	Nagy-Britannia	11024,9	10,8
4.	Hollandia	4307	8,6	4.	<i>Kína</i>	<i>5842</i>	<i>7,2</i>	4.	Olaszország	8087,5	7,9
5.	Olaszország	2874	5,7	5.	Olaszország	4732	5,8	5.	Franciaország	4828,1	4,7
6.	Brit Virgin-szigetek	2682	5,4	6.	Ciprus	4644	5,7	6.	Ciprus	4541,8	4,4
7.	Gibraltár	2656	5,3	7.	Brit Virgin - szigetek	3906	4,8	7.	Észtország	4341,3	4,2
8.	Svédország	2567	5,1	8.	Észtország	3504	4,3	8.	<i>Kína</i>	<i>4322,2</i>	<i>4,2</i>
9.	Észtország	2168	4,3	9.	Törökország	3132	3,9	9.	Törökország	3654,1	3,6
10.	<i>Kína</i>	<i>1981</i>	<i>4,0</i>	10.	<i>USA</i>	<i>1792</i>	<i>2,2</i>	10.	Brit Virgin-szigetek	3600,6	3,5
<i>Fentiek együtt</i>		<i>35516</i>	<i>70,9</i>	<i>Fentiek együtt</i>		<i>63708</i>	<i>78,4</i>	<i>Fentiek együtt</i>		<i>76618,4</i>	<i>74,9</i>
Összesen		50074	100,0	Összesen		81274	100,0	Összesen		102302,3	100,0

* a 2006-os adatok nem tartalmazzák a Belorussziába irányult szállításokat, így a feltüntetett részarányok kisebb mértékben felfelé torzítanak.

Forrás: Tamozsennaja Sztatisztika Vnyesnyej Torgovli Rosszjiszkaj Federaciji, 2000, 2005, 2007.

FÜGGELÉK

A 2006 tavaszán a Levada Központ által Oroszország, Kína és az USA megítéléséről folytatott vizsgálat vonatkozó kérdései és a válaszok megoszlásai

A. kérdés: *Kérjük, mondja el, hogy véleménye szerint Kína, az USA és Oroszország inkább pozitív vagy negatív módon hat a világra?*

	Az orosz válaszadók százalékában
<i>Kína</i>	
Többségében pozitív hatás	57
Többségében negatív hatás	20
Nincs válasz	23
<i>Oroszország</i>	
Többségében pozitív hatás	80
Többségében negatív hatás	6
Nincs válasz	14
<i>USA</i>	
Többségében pozitív hatás	25
Többségében negatív hatás	61
Nincs válasz	14

Forrás: Levada Központ, Oroszország.

B. kérdés: *Az utóbbi években milyen hatással volt Kína és az USA Oroszországra?*

	Az orosz válaszadók százalékában
<i>Kína</i>	
Nagyon/valamennyire pozitív	42
Valamennyire/nagyon negatív	24
Egyik sem	19
Nincs válasz	15
<i>Oroszország</i>	
Nagyon/valamennyire pozitív	22
Valamennyire/nagyon negatív	54
Egyik sem	12
Nincs válasz	10

Forrás: Levada Központ, Oroszország.

C. kérdés: *Milyen mértékben vált az USA, Kína és Oroszország valamivel demokratikusabbá és reagált érzékenyebben lakosai szükségleteire az elmúlt években?*

	Az orosz válaszadók százalékában
<i>USA</i>	
Demokratikusabbá vált és érzékenyebben reagált	27
Kevésbé demokratikussá vált és kevésbé érzékenyen reagált	23
Nagyjából változatlan maradt	31
Nincs válasz	19
<i>Oroszország</i>	
Demokratikusabbá vált és érzékenyebben reagált	37
Kevésbé demokratikussá vált és kevésbé érzékenyen reagált	24
Nagyjából változatlan maradt	27
Nincs válasz	12
<i>Kína</i>	
Demokratikusabbá vált és érzékenyebben reagált	35
Kevésbé demokratikussá vált és kevésbé érzékenyen reagált	10
Nagyjából változatlan maradt	19
Nincs válasz	36

Forrás: Levada Központ, Oroszország.

D. kérdés: *Mit gondol arról, ahogyan az USA, Oroszország és Kína használja katonai erejét és a katonai ereje fenyegetését?*

	Az orosz válaszadók százalékában
<i>Kína</i>	
Nagyon/valamennyire pozitív	46
Valamennyire/nagyon negatív	19
Nincs válasz	35
<i>USA</i>	
Nagyon/valamennyire pozitív	13
Valamennyire/nagyon negatív	74
Nincs válasz	13
<i>Oroszország</i>	
Nagyon/valamennyire pozitív	65
Valamennyire/nagyon negatív	17
Nincs válasz	17

Forrás: Levada Központ, Oroszország.

REFERENCIÁK

- Andrienko, Yuri – Guriev, Sergei (2006): ‘Understanding Migration in Russia’. *Beyond Transition*, January–March 2006. 9–10. pp. 5–6.
- Bordacsev, Tyimofej (2006): ‘Buduseje Aziji i polityika Rossziji’. *Rosszija v globalnom polityike*. 2006/2.
- Chadda, Sudhir (2005): *Russia and China Become Part of Strategic Alliance. Putin Now Looks at BRICs Alliance*. <http://www.indiadaily.com/editorial/1627.asp> (letöltve: 2006. június 3.)
- Cheng, Joseph Y. S. (2004): ‘Challenges to China’s Russian Policy in Early 21st Century’. *Journal of Contemporary Asia*, Vol. 34. No. 4., pp. 480–502.
- Glinkina, S. – Kulikova, N. – Fejt, N. (2006): *Pramije inosztrannije investiciji v jevropejszkije sztrani sz perehodnoj ekonomikoj*. Nauka. Moszkva.
- Kazantsev, Andrei (2008): ‘Russian Policy in Central Asia and the Caspian Sea Region’. *Europe-Asia Studies*. Vol. 60. No. 6. pp. 1073–1088.
- Kuchins, Andrew (2007): ‘Russia and China: The Ambivalent Embrace’. *Current History* Vol. 106. No. 702. pp. 321–327.
- Lavrov, Szergej (2006): ‘Pogyom Aziji i vosztocsnoj vektor vnyesnyej polityiki Rossziji’. *Rosszija v globalnom polityike*, 2006/2.
- Lo, Bobo (2004): ‘The Long Sunset of Strategic Partnership. Russia’s Evolving China Policy’. *International Affairs* 2004. No. 2. pp. 295–309.
- Lotspeich, Richard (2006): ‘Perspectives on the Economic Relations between China and Russia’. *Journal of Contemporary Asia*, 36:1. pp. 48–74.
- Ludvig Zsuzsa (2008): *Oroszország és a kibővült Európai Unió gazdasági kapcsolatai*. Kapcsolatok Kínával c. alfejezet. Akadémiai Kiadó, pp. 217–221.
- Milov, Vladimir (2008): *Russia and the West. The Energy Factor*, CSIS – IFRI, 2008 július
- Primakov, Jevgenyij (2005): ‘Moszkva i Vasington. nuzsni doverije i szotrudnyicesztvo’. *Rosszija v globalnom polityike* Vol. 3. pp. 174–179.
- Shlapentokh, Vladimir (2007): ‘China in the Russian Mind Today: Ambivalence and Defeatism’. *Europe-Asia Studies* Vol. 59. No. 1. pp. 1–21.
- Volchkova, Natalya (2006): ‘China–Russia Trade Dynamics’, *Beyond Transition*, January–March 2006. pp. 9–10.
- Voszkreszenszkij, (2002): ‘Kitaj v vnyesnyepolityiceszkoj sztratyegiji Rossziji’. *Vnyesnyaja polityika i bezopasznoszty szovremennoj Rossziji* 1991-2002, III. Rosspen, Moszkva, pp. 311–327.
- Wilson, D. – Purushothaman, R. (2003): *Dreaming with BRICs: The Path to 2050*, Global Economics Paper, No. 99. Goldman Sachs.
- Weiner Csaba (2008): ‘Az orosz olajszeaktor perspektivái’. *Kelet-Európa Tanulmányok III*. pp. 93–168.
- Zhainchkovskaya, Zhanna (2006): ‘Invasion or Necessary Stimulant?’ *Beyond Transition*, January–March 2006. p. 6.

Honlapok

<http://www.mid.ru>

<http://www.gks.ru>

<http://www.cbr.ru>

<http://www.sipri.org>

<http://www.globalaffairs.ru>

www.levada.ru